

KESKILUOKAN EHTOJA VAPAAEHTOISTYÖLLE

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos
Leena Vanhalakka
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Joulukuu 2000

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Leena Vanhalakka
Keskiluokan ehtoja vapaaehtoistyölle
Yhteiskuntapolitiikka, pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2000, 67 sivua + liitteet 6

Tutkimuksessa tarkastellaan kahden Jyväskylän kaupunginosan, Ristonmaan ja Ristikiven, keskiluokkaisten asukkaiden suhtautumista vapaaehtoistyöhön.

Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, millä ehdoilla keskiluokkaiset voisivat tehdä vapaaehtoistyötä. Lähtisivätkö vastaajat vapaaehtoistyöhön ja millainen mielikuva heillä on vapaaehtoistyöstä. Jos he tekisivät vapaaehtoistyötä, niin millaista se olisi ja mitä he saisivat vapaaehtoistyöstä itselleen.

Tutkimus tehtiin empiirisenä kyselytutkimuksena, jossa tavanomaisen kyselylomakkeen sijasta käytettiin eläytymistehtäviä. 23 vastaajaa valittiin keskiluokkaisuuden perusteella eikä heiltä kysytty etukäteen osallistumisesta vapaaehtoistyöhön. Keskiluokkaisuus määriteltiin elämäntavan mukaan. Eläytymistehtävissä vastaajat joko kirjoittivat tarinan kehyskertomuksen jatkoksi tai vastasivat kehyskertomusten kysymyksiin. Lisäksi he täydensivät vapaaehtoistyön asenteita käsitteleviä lauseita.

Kvalitatiivisen tutkimuksen teemoittelun ja tyypittelyn tuloksena vastaajista erottautui viisi eri tavoin vapaaehtoistyöhön suhtautuvaa ryhmää: vapaaehtoistyöhön kotona oppineet tekijät, väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat, myönteiset empiijät ja myönteiset kieltäytyjät, vapaaehtoistyön arvostelijat ja vapaaehtoistyön tuomitsijat.

Tutkimus osoitti, että keskiluokkaiset asettavat paljon ja vaativia ehtoja osallistumiselleen vapaaehtoistyöhön. Yllättävää oli, että vaikka keskiluokkaiset lähtisivät vapaaehtoistyöhön yksilöllisin perustein, he etsivät vapaaehtoistyöstä yhteisöllisyyttä.

Avainsanat: keskiluokka, vapaaehtoistyö, Bourdieu Pierre

JOHDANTO

Tämän tutkimuksen näkökulma poikkeaa aikaisemmista suomalaisista vapaaehtoistyön tutkimuksista. Tarkastelen tässä työssä vapaaehtoistyötä yksilön näkökulmasta. Yleensä muissa tutkimuksissa on vapaaehtoistyötä tarkasteltu hyvinvointivaltion palveluja täydentävänä osana. Tällöin vapaaehtoistyö on voinut paikata esimerkiksi hyvinvointivaltion rahoituksen supistuksia. Julkinen sektori on tässä opinnäytteessä sivuosassa. Pääosassa sen sijaan on keskikokoisen kaupungin keskiluokkainen asukas ja hänen asenteensa vapaaehtoistyöhön.

Tein tutkimuksen Jyväskylässä, Ristikiven ja Ristonmaan kaupunginosissa, jotka ovat alle kahden tuhannen asukkaan kaupunginosia. Näissä kaupunginosissa on pääasiassa vain uudehkoja omakoti- ja rivitaloasuntoja. 1990-luvun loppupuolella Ristikiven ja Ristonmaan päiväkotia yritettiin muuttaa toimintakeskuksiksi vapaaehtoistyön avulla. Asukkaille kysyttiin (Bäck-Kiianmaa 1997), halusivatko he tehdä vapaaehtoistyötä kaupunginosiensa hyväksi. Vastauksia tuli yli 200 ja 130 vastaajaa ilmoittautui erilaisiin vapaaehtoistyön tehtäviin. Mutta kun toiminta olisi pitänyt käynnistää, ilmoittautuneet eivät tulleetkaan paikalle. Tutkimukseni aiheen sain joutuessani ihmettelemään syntynyttä tilannetta.

Ristikivessä ja Ristonmaalla ovat Lohikosken jälkeen Jyväskylän hyvätuloisimmat asukkaat ja elämäntavoiltaan heitä voi pitää keskiluokkaisina. Ryhdyin tutkimaan, miten keskiluokkaisuus vaikuttaa vapaaehtoistyöhön osallistumiseen. Tutkimuksessa kartoitin keskiluokkaisten asenteita vapaaehtoistyöhön ja kysyin, millaisia ehtoja keskiluokkaiset asettavat vapaaehtoistyölle. Taustalla oli tieto keskiluokkaisten halusta erottautua erityisesti työväenluokasta.

Keskiluokkaa pidetään sosiaalisena muodostumana, joka Pierre Bourdeun mukaan pohjaa samanlaiseen elämäntapaan. Keskiluokan elämäntavoissa on monia erilaisia muotoja, mutta lopulta ne pohjaavat samankaltaisiin piirteisiin kuten hyvään makuun, hyvään kulttuuritahtoon ja symboliseen valtaan. Tämän voi olettaa heijas-

tuvan myös keskiluokkaisten suhtautumisessa vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoistyöllä ymmärretään tässä vapaaehtoista, ei velvollisuudesta tehtävää yksilöön tai yhteisöön kohdistuvaa työtä. Mukaan on otettu myös naapuriapu, koska nykyisin asukkaat eivät välttämättä tunne naapureitaan.

Etsin tutkimuksen kohdejoukon keskiluokkaisuuden perusteella. Aluksi en kysynyt lainkaan tutkimukseen osallistuvilta, olivatko he tehneet vapaaehtoistyötä. Tutkimuksessa käytin kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, eläytymistehtäviä, asenneväittämiä, teemoittelua, tyyppittelyä ja diskursiivista lukutapaa. Vastaajista erottui viisi eri tavoin vapaaehtoistyöhön suhtautuvaa ryhmää.

Ryhmien ehdot vapaaehtoistyölle yllättivät myös tutkijan: yksilöllisyyttä korostavana aikana oli kiintoisaa havaita, mitä vastaajat odottivat vapaaehtoistyöltä ja millä ehdoilla he voisivat aloittaa vapaaehtoistyön, vaikkapa vain teoriassa.

Kiitän lämpimästi kaikkia vastaajia, joiden ansiosta tutkimuksen teko mahdollistui. Toivon, että työn tuloksista on käytännön hyötyä tekijöiden houkuttelussa vapaaehtoistyöhön.

1 Keskiluokka on olemassa

Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat ovat yhteiskuntatieteiden yleisemmin käytettyjä mutta vaikeimmin määriteltäviä käsitteitä (Alestalo 1985, 108, 113). Sosiaalisilla kerrostumilla kuvataan eroja yksilöiden sosiaalisessa asemassa ja arvostuksessa. Kerrostumien tunnusmerkkejä ovat esimerkiksi omaisuuden, sivistyksen ja elämäntyylin erot. Sosiaaliset kerrostumat pohjaavat luokkaeroihin. Tässä työssä käytän yksinkertaistaen vain yhteiskuntaluokkien käsitettä.

Yhteiskuntaluokkia on jaoteltu eri tavoin, esimerkiksi marxilaisen ja kulttuurieroja painottavan teorian mukaan. Marxilaiset väittävät, että taloudelliset suhteet, ennen kaikkea tuotantovälineiden omistus, määrittävät yhteiskuntaluokat. Bourdieulainen teoria painottaa kulttuurieroja eri yhteiskuntaluokkien välillä. Koulutus on keskeistä ja sen uskotaan määräävän yksilöiden luokka-asemaa. (Alestalo 1990, 210 - 211.) Tässä tutkimuksessa hylkään työnjakoon ja valtaeroihin perustuvan luokkajaon. Käsittelen **keskiluokkaa** sosiaalisena muodostumana elämäntavan perusteella, mikä pohjautuu yhteiskuntaluokkien välisiin kulttuurieroihin.

Keskiluokalla on pitkä **historia**. 1800-luvulla erotettiin toisistaan kolme yhteiskuntaluokkaa: maanomistajat, kapitalistit ja työväestö. Jako tehtiin tulomuotojen perusteella. Nykyisin työhön liittyvien luokittelujen perusteena on esimerkiksi tulojen suuruus, työn itsenäisyys, koulutus, toimiala, ammatin arvostus, sosiaalinen liikkuvuus eli mahdollisuus siirtyä yhteiskuntaluokasta toiseen ja työasema eli tehtävä työpaikalla. (Sulkunen 1998, 131.)

Ennen toista maailmansotaa keskiluokan katsottiin sijoittuvan porvariston ja työväestön välimaastoon. Keskiluokalla ei ollut johtavaa asemaa eikä työväenluokan piirteitä. Se määriteltiin väliaseman ja elämäntapansa perusteella. Yrittäjiä kutsuttiin pikkuporvaristoksi tai vanhaksi keskiluokaksi, toimihenkilöitä uudeksi keskiluokaksi. Uudelta keskiluokalta puuttui luokkatietoisuus. Se pyrki sosiaaliseen kohoamiseen koulutuksen kautta ja erosi selvästi työväestöstä. (Alapuro 1985, 71 -

73.)

Maailmansotien välillä keskiluokat kasvoivat sekä määrällisesti että suhteellisesti. Keskiluokan rakenne muuttui; myös sivistyneistö laskettiin kuuluvaksi keskiluokkaan. Koulutus oli yhä edellytys keskiluokan ammatteihin. (Alapuro 1985, 93 - 94.) Toisen maailmansodan jälkeen keskiluokka on kasvanut ja työväestön määrä vähentynyt. 1960-luvun lopulla kolmannes väestöstä oli keskiluokkaa, kun keskiluokkaisia oli maailmansotien välillä vain 10 %. Keskiluokan määrän kasvu herätti ajatuksen, että luokkien väliset rajat olivat muuttuneet epäselviksi. Yhteiskunnan keskiluokkaistuminen ei Pekka Sulkusen (1998, 134) mukaan tarkoita tasa-arvon lisääntymistä vaan sitä, että ihmisten on entistä vaikeampi tunnistaa luokka-asemansa. Tutkimukset osoittavat, että myös työväestö arvostaa aineellista hyvinvointia, mutta se ei välttämättä merkitse, että työväestö omaksuu keskiluokan arvoja ja asenteita. (Alestalo 1985, 112, 146.)

Alestalo (1985, 164, 172) erottaa toisistaan **ylemmän ja alemman keskiluokan**, koska ero johtavassa asemassa olevien ja muiden toimihenkilöiden työtehtävissä on varsin selvä. Alemmat toimihenkilöt työskentelevät yleensä ylempien toimihenkilöiden alaisuudessa. Ylemmällä keskiluokalla on usein korkeakoulututkinto ja heidän työnsä on vastuullista, itsenäistä ja suhteellisen hyvin palkattua. Tiedot sosiaalisesta liikkuvuudesta, elinoloista ja tuloista osoittavat, että tämä luokka eroaa muista toimihenkilöryhmistä.

Ylempi keskiluokka on laaja-alainen, mutta se on sulautumassa yhä selvemmin yhdeksi kokonaisuudeksi. Ylemmät toimihenkilöt eivät siirry takaisin lähtöryhmäänsä tai pidä siihen yhteyttä ja heidän lapsistaan tulee ylempiä toimihenkilöitä. (Alestalo 1985, 174, 185.) Ryhmän jäsenten siteet toisiinsa ovat erittäin voimakkaat. Alemmat toimihenkilöt pitävät ystävyys-suhteita yllä myös lähtöryhmäänsä. Kulttuuriharrastuksia tutkittaessa on löydetty huomattavia eroja ylempien toimihenkilöiden ja työväestön välillä. Ylemmät toimihenkilöt lukevat enemmän kirjoja, käyvät huomattavasti useammin teatterissa, museoissa, taidenäyttelyissä ja

konsernteissa. Erot ovat selviä myös alempien toimihenkilöiden ja työväestön välillä. Populaarikulttuuri ei tee vastaavia eroja.

Vuonna 1975 kuului 7 % väestöstä ylempään, 22 % alempaan keskiluokkaan ja 50 % työväestöön. (Alestalo 1985, 149.) Vuonna 1989 oli keskiluokka suurin luokka. Kahdesta miljoonasta palkansaajasta kuului keskiluokkaan yli puolet. Heistä 360 000 oli ylempää keskiluokkaa (julkisyhteisöjen palveluksessa oli 173 000, mikä vastaa kulttuurista ylempää keskiluokkaa), 800 000 alempaa keskiluokkaa, 900 000 työntekijää, 400 000 viljelijää ja 300 000 yrittäjää. Yrittäjistä enemmistö sijoittuu ylempään ja alempaan keskiluokkaan. (Roos 1993, 329 - 330.)

Keskiluokasta käytetään eri maissa erilaisia nimityksiä. **Uusi keskiluokka** ei ole uusi käsite vaan säännöllisin väliajoin on puhuttu "uudesta" keskiluokasta. Uuden keskiluokan tai **uusien kerrostumien** keskeinen yhdysside on kulttuuri, kulttuurinen malli. Tämän vastakohtana **vanha keskiluokka** ja **yläluokka** määrittyvät taloudellisten kytkentöjensä kautta. (Roos 1986, 72.) Englannissa keskiluokalla tarkoitetaan lähinnä suomalaista porvaristoa ja ylempää keskiluokkaa eli välittömästi aateliston alapuolella olevia ryhmiä. Kansainvälisessä tutkimuksessa keskiluokista puhutaan **palveluluokkana, professio-manageriaalisena luokkana tai ylempänä keskiluokkana** (Alestalo 1985, 164). Suomessa keskiluokka on liukunut merkittävästi alemmas ja on virkamiesten, toimihenkilöiden, pienten ja keskisuurten yrittäjien ryhmä. (Roos 1986, 71.)

Keskiluokkia on jaoteltu eri teorioiden ja eri kriteereiden mukaan ja samaa joukkoa on kutsuttu eri nimillä. Tässä työssä on tiedostettu eri määrittelyt mutta käytän jatkossa **keskiluokka yleiskäsitteenä**. Ristikivi ja Ristonmaa ovat muutaman tuhannen asukkaan lähiöitä, joten keskiluokkaa ei ole tarkoituksenmukaista osittaa.

Useiden tutkijoiden (Parvikko (1999), Pöntinen (1990), Uusitalo (1985), Roos (1993)) mukaan Suomi on edelleen luokkayhteiskunta. Luokkajako ei ole hävinnyt, se on vain muuttunut vaikeammin hahmotettavaksi ja moniselitteisemmäksi.

Työelämän muutokset ovat vaikeuttaneet yhteiskunnan luokkajakoa. Ihmisten välisiä eroja ei jäsennetä enää aikaisemmalla luokkasanastolla. Suomessa on tasavertaiset koulutusmahdollisuudet, mutta tutkimusten mukaan työläiskotien lapset valitsevat edelleen ammattikoulun ja akateemisten kotien lapset yliopiston. (Parvikko 1999, 30.)

Luokkarajat ovat muuttuneet. Seppo Pöntisen (1990, 609) mukaan luokka-asema ja sukupuoli ovat koulustusta määräävämpiä tekijöitä mutta koulutuksen merkitys varsinaisena luokkakriteerinä kasvaa. Työ, elintaso ja kulutustottumukset ovat muuttuneet, mutta ne eivät ole merkinneet luokkamutoksia. Uudet luokkamääreet olisi haettava yksityisen elämän alueelta, arjen toiminnoista ja elämäntavasta. (Alestalo 1990, 210.)

Hannu Uusitalo (1985, 165) näkee puutteita luokkatutkimuksessa, mistä johtuvat tulkinnat, että luokkayhteiskunta olisi kumoutumassa. J.P. Roosin mukaan luokkaerot perustuvat elämäntavallisiin ja kulttuurisiin eroihin. Suurin osa väestöstä sijoittuu erityyppisen koulutuspääoman mukaan jäsentyvään heterogeeniseen keskiluokkaan. Mutta luokkaerot ovat muuttumassa ja kauan ennakoitu keskiluokkaistuminen on tapahtumassa, mikä merkitsee vahvaa eriytymistä ja erottautumista. Mutta myös vanhat rakenteet pysyvät yllättävän pitkään. Luokkahabituksilla on erittäin syvät juuret. (Roos 1993, 323, 326 - 327.)

1.1 Maku erottelee yhteiskuntaluokat Bourdieun mukaan

Pierre Bourdieun teoria jakaa yhteiskunnan luokkiin kulttuurierojen mukaan. Hän tutkii symbolisia luokitustaisteluja ja erityisesti ihmisten makuja ja haluaa paljastaa yhteiskunnassa vallitsevan symbolisen vallan mekanismit. Symbolisen vallan käsite on kokoava ajatus koko käsitteistölle kenttineen, habituksineen ja distinktioineen. Bourdieu rakentaa objektiivisten **pääomien**, joita on taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista, päälle teorian symbolisesta pääomasta distinktiotaisteluineen. (Noro

1985, 305.). Pääoman lisäksi muita Bourdieun peruskäsitteitä ovat **habitus**, **kenttä** ja kentillä käytävä **taistelu**. Bourdieu näkee yhteiskunnan taisteluna symbolisesta vallasta, mitä kukaan ei voi välttää. (Rahkonen 1999, 94.)

Bourdieuun yhteiskunta muodostuu erilaisista kentistä, joiden hallinnasta ja voimavaroista kamppaillaan. J.P. Roos (1985, 11 - 12) kiteyttää Bourdieun teoriaa seuraavasti: ihmiset toimivat sosiaalisessa maailmassa ja sen eri kentillä tavoitellen sitä pääomaa, joka kullakin kentällä on arvokkainta ja pyrkivät erottautumaan (distinktio) muista kentällä olevista tai sinne pyrkivistä. Pääoman kasaaminen ja voittojen maksimointi eivät ole tietoista, vaan se on sisäistetty asenteina ja suhtautumistapoina (dispositioina), joiden järjestelmää Bourdieu kutsuu habitukseksi. Habitus on sisäistynyt tapa tuottaa maun avulla luokitteluja ja arviointeja, suhtautumistapoja. Habitus omaksutaan kasvatuksen ja koulutuksen avulla ja elämällä tietyn elämäntavan keskellä.

Jokaisella kentällä, esimerkiksi taiteessa, urheilussa ja vapaaehtoistyössä, on omat pelisääntönsä, joiden nojalla pääoman arvo määräytyy. Kentälle pääsee vain omaksumalla siellä vallitsevat säännöt ja osoittamalla hallitsevansa ne. Tulokkaat haluavat muuttaa kentän sääntöjä niin, että heidän oma asemansa paranee. Jotta alue voidaan määritellä kentäksi, on löydettävä kentän todelliset pelisäännöt: ne henkilöt, jotka hallitsevat sääntöjä ja ne pääoman lajit, jotka ovat harvinaisia eli arvokkaita kentällä. (Roos 1986, 45.) Tällainen sääntöjä ja niiden noudattamista ja uudistamista koskeva **symbolinen taistelu** on Bourdieun teoreettisen tarkastelun ydin. Bourdieun teoriassa koko elämästä tulee symbolinen peli, jossa ihmiset yrittävät menestyä eri kentillä ja hankkia menestyksen ehtona olevaa **symbolista pääomaa**.

Eri kentillä tarvitaan erilaisia, päätyypeiltään taloudellisia ja symbolisia pääomia. Kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma ovat symbolisen pääoman tärkeimmät alalajit. (Mäkelä 1996, 256.) Kulttuurisen pääoman alalajeja ovat edelleen koulutuksellinen tai taiteellinen pääoma. Pääoma on Bourdieulle ensisijaisesti voimavara ja resurssi.

Eri pääoman muodot ovat ihmisten eri ominaisuuksia, kykyjä, mahdollisuuksia ja arvoa. Taloudellinen pääoma on omaisuutta, tuloja ja virka-asemia; kulttuurinen pääoma oppiarvoja, tietoa ja saavutettua arvonantoa. Kulttuurisesti kompetentti henkilö puhuu oikealla aksentilla, käyttäytyy oikein, käy oikeissa kulttuuritapahtumissa. Taloudellisen pääoman haltija, jolla on myös korkea kulttuurista pääomaa, voi päästä vallan eliittiin. Sosiaalinen pääoma on sosiaalisia taitoja, sukulaisuus- ja ystävyyssuhteita, jäsenyyksiä ja tukiverkkoja. (Broady 1990, 177 - 181). Eri pääomien muodot saadaan osittain perheen kautta kasvatuksena tai perintönä, mutta osittain ne hankitaan toimittaessa kentällä, taistelussa muiden kentällä toimivien kanssa. Ominaisuudet ovat pääomaa vain suhteessa johonkin kenttään. Asemien ominaisuudet eivät ole riippuvaisia kentällä olijoiden henkilöohtaisista ominaisuuksista vaan niiden sijainnista kentällä (Mäkelä 1996, 249). Tehokkaimpia erottelijoita ovat taloudellinen pääoma ja kulttuurinen pääoma. Sitä enemmän henkilöillä tai ryhmillä on yhteistä mitä lähempänä he ovat näillä kahdella kentällä toisistaan. (Bourdieu 1998, 15.) Bourdieun (Hellman 1985, 15) teoria tavallaan pukee arkihavainnon käsitteelliseen asuun. Jos olet intellektuelli, toimit ainakin jossain määrin intellektuellien kentällä: tiedät mitkä ovat päivän puheenaiheita, hallitsevia kantoja, sallittuja mielipiteitä. Kenttien välillä on rakenteellista yhdenmukaisuutta. Se ilmenee habituksen ja käytäntöjen siirtymisenä kentältä toiselle ja vahvimpien kenttien vaikutuksena heikompiin kenttiin (Jenkins 1992, 84 -86, Mäkelä 1996, 256).

Habitus ei ole abstrakti eikä ideaalinen käsite. Se ei näyttäytyä vain käyttäytymisenä, vaan on osa sitä. (Jenkins 1992, 75.) Elämäntyyli ja taidemaku jäsentyvät yhteiskunnassa erilaisiksi habituksiksi sosiaalisen aseman mukaan. Elämäntyyli on habituksen tuottama (Mäkelä 1996, 251, 256). Mitä lähempänä henkilöiden asemat ovat, sitä todennäköisemmin on habituskin sama. Habitus on kulttuurin antama kyky ilmaista omaa sosiaalista asemaa esimerkiksi ruokailutottumuksilla, pukeutumisella ja puhetavoilla ja tehdä niiden perusteella päätelmiä muiden ihmisten asemasta.

Bourdieuille yhteiskuntaluokat eivät ole todellisia, vaan ne toimivat symbolisella

tasolla. Luokan symboliset toimintamuodot, elämäntyyli ja erottelut ovat keskeisiä luokkaerottelijoita. (Roos 1985, 19.) Kentällä käytävä taistelu on ennen kaikkea luokitustaistelua, taistelua esimerkiksi siitä, kuka voi määrätä mikä on 'hyvää' ja 'huonoa' ja miten eri ryhmiä nimitetään. (Roos 1986, 45.) Tulojen lisäksi myös muut (sosiaaliset) olosuhteet on otettava huomioon, sillä ne muokkaavat makua, joka on tärkein kulutuserojen selittäjä. (Bourdieu 1984, 177 - 178, Mäkelä 1996, 253.) Maun (Bourdieu 1984, 56) perusteella luokitellaan, mitä ihmisellä on, mitä hän on suhteessa muihin. Maun avulla luokitellaan muita ja ollaan muiden luokiteltavissa. (Gronow 1996, 101.) Symbolisen vallan käyttäjät kuuluvat yläluokkaan tai uuteen keskiluokkaan (Hellman 1985, 15). Luokka-asemaa määrittää ihmiselle kertynyt historiallinen kokemus, hänen habituksensa (Roos 1986, 44).

Bourdieu jaottelee luokkarakenteen maun pohjalta kolmiluokkaiseksi:

- erottelutietoisuus
- hyvä kulttuuritahto
- välttämättömyyden valitseminen.

Ylimmän luokan maku perustuu olennaisesti erotteluihin, se on autonomista ja luopelisääntöjä. Keskiluokan maku on muiden asettamien sääntöjen seuraamista ja alimpien luokkien jäsenet pitävät hyvänä sitä, minkä joutuvat valitsemaan. (Roos 1985, 20.)

Kulttuurieliitin ja hyvin koulutettujen eli paljon kulttuuripääomaa saavuttaneiden maku korostaa kykyä erottautua rahvaasta ja olla hieno/hienostunut. Siihen kuuluu modernin ja abstraktin taiteen harrastaminen, lukeminen, eksoottisten ruokien ja viinien tuntemus ja ylipäänsä kaikki, millä voi korostaa asiantuntemusta. Tällaiset henkilöt ymmärtävät esteettisen kokemuksen itseisarvon (1982). Taloudellinen yläluokka pyrkii osoittamaan varallisuuttaan harrastamalla kalliita kulttuurin ja vapaa-ajan vieton muotoja, matkustamalla paljon ja seuraamalla muodikkaita kulutustottumuksia mahdollisimman tarkasti. Sosiaalista kohoamista tavoitteleva keskiluokka taas osoittaa hyvää kulttuuritahtoa jäljittelemällä eliittiä ja pyrkimällä erottautumaan rahvaasta, vaikka sillä ei olisi siihen riittäviä aineellisia ja

koulutuksellisia edellytyksiä. Hyvän kulttuuritahdon omaava keskiluokka haluaa elää yläluokan tavoin ja oppia pelin säännöt (Sulkunen 1998, 75.)

Työväenluokan populaarin maun kohtalo on välttämättömyyden valinta. Työläiset arvostavat sellaista, jonka he muutenkin joutuisivat valitsemaan. He ovat vallan kohde ja kulttuurisen taistelun ulkopuolella, koska he eivät tiedä tai välitä siitä. (Mäkelä 1996, 251 - 252.) Älymystö voi harjoittaa joitakin alatyöluokkia, mutta ne on valikoitu hämmentämään muita ryhmiä, esimerkiksi poroporvareita (Allardt 1996, 237 - 238.)

J.P. Roos jakaa yhteiskuntaluokat Bourdieun teorian mukaan

- marginaaliin (joita ovat pysyvästi työttömät, pultsarit, asunnottomat, huumenuoret jne.),
- kansaan (joita ovat pienviljelijät, työläiset),
- alempaan keskiluokkaan (joita ovat alemmat toimihenkilöt, toimistotyöntekijät, myyjät),
- pikkuporvaristoon (joita ovat pienyrittäjät, pääosa viljelijöistä, ammatinharjoittajat),
- ylempään keskiluokkaan, joka jakaantuu
 - a) taloudelliseen keskiluokkaan (koulutetut teknis-taloudelliset toimihenkilöt, keskisuuret yrittäjät ja koulutetut ammatinharjoittajat)
 - b) kulttuuriseen keskiluokkaan (koulutetut valtion ja kuntien hvvaltiolisissa tehtävissä toimivat, mainoala, tutkimus, vapaiden kulttuuriammatien harjoittajat jne.
- varsinaiseen hallitsevaan luokkaan, joka jakaantuu
 - a) kulttuurisesti hallitsevaan luokkaan
 - b) uuteen poliittisesti hallitsevaan luokkaan
 - c) taloudellisesti hallitsevaan luokkaan. (Roos 1993, 329).

Bourdieuin ydinsanoma on, että yhteiskunta on yhä edelleen tiukan hierarkkisesti jäsenyvä kenttä, jossa on asemaltaan ylempiä ja alempia, valtaa ja alistamista. Näin syntyy keski- ja yläluokkainen maailma, jonka piirissä rahvalla ei ole paljoa

sanomista, vaikka sen asema taloudellisesti ja sosiaalisten olosuhteiden osalta ei siitä paljoa poikkeaisikaan. Luokan vaihtaminen ja luokkarakenteen muuttaminen ovat erittäin ongelmallisia, sillä ne ovat keskeisiä pääomien lajeja, joita ei voi yksinkertaisesti hankkia, vaan ne peritään, niiden haltijoiksi kasvetaan ja niiden omistuksesta ja suhteellisesta arvosta käydään jatkuvaa kamppailua. (Roos 1993, 327 - 328.)

Symbolinen luokkataistelu yhteiskunnassamme on tärkeämpää kuin koskaan aikaisemmin. Jokapäiväisen elämän symbolismi on välttämätön tuottamaan ja ylläpitämään eroja yhteiskunnassa. (Sulkunen 1992, 209.) Luokkien välisten erojen synnyttäjänä ja ylläpitäjänä keskeisessä asemassa on koulutus, joka tarjotessaan kaikille näennäisesti yhtäläiset mahdollisuudet tosiasiasa uusintaa luokkaeroja. Koulutus opettaa sekä käyttämään kieltä että tuntemaan korkeakulttuuria. Samalla koulutus muokkaa habitusta ja makua. (Sulkunen 1982, 105; Mäkelä 1996, 252.)

Keijo Rahkonen (1999) pohtii väitöskirjassaan Bourdieun teorioiden soveltuvuutta Suomeen. Tulokseksi hän sai, että erottautuminen ei ole Suomessa samanlaista eikä yhtä kehittyntä (sofistikoitua) kuin Ranskassa. Rahkonen esittää, että erottautuminen saattaa Suomessa olla enemmän piilossa kuin Ranskassa, jonka yhteiskunta on hierarkinen. (Rahkonen 1999, 95.)

Bourdieun teorian Suomeen siirtoa ovat kritisoineet esimerkiksi Risto Alapuro (1988) ja Klaus Mäkelä (1985). Mutta Gronowin mukaan ei tarvitse olettaa ranskalaisen kulttuurin pitkää, muista poikkeavaa ja ainutlaatuista traditiota, jotta vastaavuus voitaisiin todeta. Kaikissa "luokkayhteiskunnissa", joissa luokilla on eri asemat taloudellisen ja kulttuurisen pääoman suhteen, joissa luokkien rajat ovat suhteellisen selkeät mutta avoimet, syntyy samantapainen elämäntyylien ja erottautumisen järjestelmä. (Gronow 1996, 103.)

1.2 Keskiluokkainen elämäntapa

Ihmisten laaja-alaisten yhteiskunnallisten suhtautumistapojen kuvaamisessa on käytetty montaa nimeä. Puhutaan esimerkiksi **elämäntyyleistä**, **arvosuuntauksista** ja **habituksista**. Habitus on eräänlainen yleinen, useimmiten piilevä taipumus, joka kokoaa yhteen ja edustaa lukuisten sinänsä erilaisten suhtautumisten yleisiä piirteitä (Allardt 1996, 236). Habitus on elämäntavan näkymätön perusta, elämäntavan ja kulttuurin yhteinen nimittäjä (Mäkelä 1996, 257).

Elämäntapa on Allardt'n mukaan ihmisen sisäistämä toiminnan, ajatusten ja tunteiden sekä näitä koskevien taipumusten (dispositioiden) järjestelmä (Allardt 1986, 13). Allardt pitää habituksen rinnakkaiskäsitteenä J.P. Roosin elämäntavan käsitettä. Habitus kuvaa piilevää yleissuhtautumista, elämäntapa sitä, miten ihmiset todella elävät ja molemmat tiettyä laaja-alaista mutta yhtenäistä suhtautumista elämän ilmiöihin. (Allardt 1996, 236).

Elämäntavan selitysvoima perustuu ajatukseen, että ihminen noudattaa sisäistämiään tottumuksia ja tapoja. Tottumuksia ei selitetä ulkoisilla, toiminnasta riippumattomilla syillä, tavoitteilla tai harkinnalla. Ihminen voi muuttaa tottumuksiaan, jos siihen on pakottava syy. Mutta olennaista on, että ihmiset seuraavat tottumuksiaan sokeasti. Tottumukset muodostavat järjestelmiä ja muodostuvat elämäntavoiksi. (Allardt 1986, 5 - 6.) Elämäntavan käsite kuvaa parhaiten toimintaa, joka on tiedostamatonta ja pysyvää.

Elämäntapa on kulttuuristen pohjavirtojen heijastumaa ihmisten elämässä. Ihmiset muokkaavat näitä pohjavirtoja varsin paljon tekemällä valintoja. Elämäntapa on eräänlainen kompromissi ihmisten keskeisten elämänhistorian vaiheiden ja kulttuuristen määreiden välillä. Habitus määrää niitä valintoja, joiden kautta havaittavissa oleva elämäntapa muodostuu. Habitus määrää myös, miten ihminen arvostaa ja tarjoo eri elämäntapoja. Habitukseseen vaikuttavat paitsi yksi ainoa määrätty luokkakulttuuri koko kulttuuriarvojen asteikko. (Roos 1986, 40, 44.)

Roos ymmärtää elämäntavalla kaikkein laajimmassa mielessä aikaisemman elämänhistorian ja elinolojen muodostaman habituksen kautta jäsentynyttä, nykyisten elämäntapamuotojen ja -asenteiden (dispositioiden) muodostamaa järjestynyttä kokonaisuutta. Elämäntapa voi olla yksilön, perheen, sosiaalisen ryhmän, sukupuolen, sukupolven tai luokan elämäntapa. Elämäntapa on yhteydessä elämänhistoriaan, habitukseen ja toimintaan. Habitus on elämäntavan perusta ja habitus selittää elämäntapaa. Elämäntyylä voidaan pitää joko elämäntavan synonyymina tai sitten elämäntapaa ohuempana, joka ilmentää erilaisia arkisia toimintoja, lähinnä kulutusta. Jäsennämme elämäntyylimme kuluttamalla ja pukeutumalla, mutta elämäntapa jäsentyy toimintojen ja niiden arvostusten kautta. (Roos 1986, 38.)

Elämäntapa-käsite on kiintoisa, koska siitä on tullut muutettavissa oleva ja muuttuva suure. Elämäntapa on keskeinen väline esimerkiksi luokka-aseman muuttamisessa. Elämäntavat ovat enemmän tai vähemmän tietoisia keinoja, joilla tavoitellaan asemia, valtaa ja tunnustusta. (Roos 1986, 40.) Ihmisten elämäntavat poikkeavat toisistaan ennen kaikkea sen mukaan, millaisista ryhmistä he ovat lähtöisin. Erityisen selvästi muista erottuvat ylemmästä keskiluokasta lähteneet. (Alestalo 1985, 177 - 178.)

Elämä ei ole **elämänpolitiikkaa**, mutta elämän muokkaaminen eri tavoin on (Roos 1998, 12). Elämänpolitiikalla ymmärretään kaikkia niitä toimia, joilla autetaan ihmisiä hallitsemaan elämäänsä (Allardt 1996, 224). Elämänpolitiikka liittyy yksilöllisiin valintoihin, habitukseen ja elämäntyylisiin, jonka avulla yksilö ohjaa elämänsä kulkuaan (Roos 1996, 212 - 214, Erola ja Räsänen 1998, 157). Elämäntapa ja elämänpolitiikka ovat toisiaan lähellä olevia käsitteitä.

Elämäntapa ja erityisesti keskiluokkainen elämäntapa sisältää **elämänhallinnan** käsitteen. Elämänhallinta jaetaan ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan (Roos 1987). Ulkoinen elämänhallinta tarkoittaa, että ihminen pystyy ohjaamaan elämäänsä sukupuolen, sukupolven, koulutuksen, ammatin ja sosiaalisen statuksen

suomilla avuilla. Sisäinen elämänhallinta viittaa joustavaan sopeutumiskykyyn, joka on alkanut lapsuuden kasvatusilmapiirissä ja jota voi oppia elämän vaativissa tilanteissa. (Ruth 1998, 320.)

Roosin mukaan sisäinen elämänhallinta kasvaa niukoissa ja haastavissa elämäolosuhteissa. Ulkoinen elämänhallinta on urbaanin elämäntavan synnyttämä helppo hallintatapa, jolloin ihminen nojautuu ulkoisiin avuihin, kuten sosioekonomiseen asemaan. Onnistuneen julkisivun näyttäminen on tärkeämpää kuin todellisen sisäisen elämänotteen saavuttaminen. (Ruth 1998, 320.) Roosin mielestä pääomien kahminta ja niillä pelaaminen ovat yleistyneet vasta viime vuosikymmeninä. Elämän hallinnassa ei enää ole ensisijaista sopeutuminen vaan ennen kaikkea julkisivu, elämän hallinnan imago, jonka täytyy olla mahdollisimman eheä. (Hellman 1985, 15.)

Hyvä elämä eroaa huonosta elämästä siinä, että edellisessä korostuu sisäinen elämänhallinta, kun taas jälkimmäisessä sitä ei ole. Sisäinen elämänhallinta on tietyssä mielessä habituksen peruspiirre. (Roos 1998, 23 - 24.) Vaikka Bourdieutä kiinnostaa se, miten ihmiset hallitsevat elämäänsä, hän katsoo elämänhallintaa aivan toisesta kulmasta kuin J.P. Roos. Hänelle kentän hallinta on paitsi oman, samalla erityisesti muiden ihmisten elämän hallitsemista. Millä tahansa kentällä saavutettu pääoma on keino taistella muita, kentälle pyrkijöitä tai sen ulkopuolella olevia vastaan. Pääoma erottaa sinut joukosta. (Hellman 1985, 15.)

Selkein tausta elämänpolitiikan käsitteen nousulle on yksilöllistyminen. Ulrich Beckin mukaan yksilöllistyminen ei tarkoita eristymistä, yksinäisyyttä, juurettomuutta tai yhteiskunnan loppua, vaan se tarkoittaa, että yksilöt joutuvat itse suunnittelemaan, laatimaan, sovittamaan, ja paikkaamaan oman elämäkertansa. Yksilöllistyminen merkitsee teollisen yhteiskunnan varmuuksien hajoamista ja pakkoa löytää uusia varmuuksia. (Kts. esim. Julkunen 1997a, 3.) Yksilöllistyminen on pakkoa rakentaa omaa elämänsä ja tehdä omia ratkaisuja ja päätöksiä.

"Jos heillä on yhteisiä etuja, ne eivät heitä yhdistä; jos heillä on tulevaisuus, se ei tule olemaan heidän itsensä tekemä" (Sulkunen 1991, 171). Keskiryhmät ovat monessa suhteessa hyvin heterogeeninen ryhmä. Siihen kuuluu palkkatasoltaan selvästi ammattitaitoista työväestöä alempana olevia, mutta myös suurituloisia. Keskiryhmiä määrittää pyrkimys sosiaaliseen nousuun. (Sulkunen 1984, 190.) Keskiluokan moninaisuudesta johtuu, ettei siitä ole muodostunut yhtenäistä ammatillista ja poliittista voimaa. Syynä on myös keskiluokkaisten ammattiryhmien laajentuminen vasta 1980-luvulta lähtien. (Alestalo 1985, 179.) Vaikka keskiluokan ryhmillä on erilaisia luokkatunnusmerkkejä, on niiden sosiaalisessa asemassa ja elämäntyyllissä tärkeitä yhtäläisyyksiä. Keskiluokalla on oma itsenäinen tapansa jäsentää suhteensa yhteiskuntaan ja keskeistä on erottautuminen sekä työväenluokasta että kapitalisteista. (Sulkunen 1984, 189.)

Keskiluokalla on selkeä tietous itsestään ryhmänä. Tätä tietoutta ei voi nimittää luokkatietoisuudeksi. Keskiluokka mieltää itsensä tiettyjen ammattien koulutetuiksi edustajiksi. (Ahola 1988, 148.) Keskiluokka korostaa oman ryhmänsä elämäntavallisia eroja, tyyliä ja käyttäytymistä ja se pyrkii tietoisesti omaan keskiluokkaiseen identiteettiin. (Ahola 1988, 150 - 151.)

Keskiluokkainen elämäntapa pohjautuu 1900-luvun alun uuteen kotikulttuuriin ja kansallisiin traditioihin, jotka kuvastivat keskiluokkaisia arvoja. Siihen kuului ehdoton suunnitelmallisuus ja järkevyyt. Keskiluokkaiseen elämäntapaan sisältyi säästäminen pahan päivän varalle ja vanhuuden toimeentulon turvaaminen. Oli organisoitava työ ja koti, vähitellen koko elämä. Tällä tavalla pyrittiin minimoimaan riskit ja epävarmuutta aiheuttavat tekijät. Turvallisuuden maksimointi ja järkevä tulevaisuuden suunnittelu tulivat elämän peruspilareiksi. Näin elämästä tehtiin projekti, joka oli huolellisesti suunniteltava alusta loppuun. (Ollila 1991, 32.) Keskiluokkaiselle elämäntavalle on ominaista ammatillisten etujen puolustaminen ja niihin liittyvän hierarkkisyyden hyväksyminen, poliittinen opportunisti ja siihen liittyvä individualismi sekä vapaa-aikaan ja kulutukseen keskittyminen ja kulttuurinen innovaatiohalu. (Sulkunen 1984, 188.)

Tutkijat jaottelevat keskiluokkaa ja myös keskiluokkaista elämäntapaa siten, että uusi porvaristo pyrkii eettiseen ja esteettiseen uusiutumiseen. Uusi keskiluokka suosii luotonotolle perustuvaa ja nautintoa korostavaa hedonista kulutusta. Uusi pikkuporvari ei enää panosta omaan tai lastensa tulevaisuuteen. Uusi keskiluokka johtaa arkipäivän elämäntaidon taistelua, erityisesti kotielämää, kulutusta, sukupuolten välisiä suhteita, perhettä ja sen arvoja. (Gronow 1996, 104.) Tässä tutkimuksessa jaottelut niputetaan yhdeksi keskiluokkaiseksi elämäntavaksi, jossa on yhteisiä piirteitä ja joka eroaa muiden yhteiskuntaluokkien elämäntavasta.

Keskiluokkaisilla on kaksijakoinen (ambivalentti) habitus eli he haluavat yhdistää hankalasti yhdistettävissä olevia asioita kuten kaupunkia ja maaseutumaista elämää, ajallista itsenäisyyttä ja ankaraa työhön paneutumista, pehmeitä asenteita ja kovaa kulutusta tai urakeskeisyyttä ja suuntautumista tärkeimpiin asioihin elämässä kuten lapsiin ja harrasteisiin. (Roos 1986, 76.)

Roosin (1986, 55) mukaan keskiluokkaa määrittävät hyvä ulkoinen elämänhallinta, pyrkimys hallittuihin seikkailuihin ja elämäntavan vahva kaksijakoisuus, hallittu julkisuus ja toiminnallisuus useilla eri aloilla samanaikaisesti. Catherine Bidou (1984) esittelee tärkeimmäksi uuden keskiluokan ominaisuudeksi sekä - että - ajattelun, jossa tavoitellaan samanaikaisesti keskenään ristiriitaisia vaihtoehtoja. Uuden keskiluokan jäsenet ovat tietyllä tavalla ikuisia lapsia, jotka eivät koskaan luovu ajatuksesta, ettei kaikki voisi olla mahdollista. (Roos 1986, 73.)

Koulujen opettajat ovat keskiluokkaa ja samalla keskiluokka on koulun keskeinen ja kiinnostunein käyttäjäkunta peruskoulusta korkeakouluihin. Porvariston lapset suhtautuvat lievän piittaamattomasti kouluun, koska he eivät tarvitse koulun tarjoamaa pääomaa. Sen sijaan uusi keskiluokka panostaa eniten koulutukseen. (Roos 1986, 71.) Tärkeintä keskiryhmille on karrierismi, korkea koulutus ja koulutukseen perustuva ammattitaito. Uralla eteneminen merkitsee myös vastuuta, eli valtaa ja alaisia ja hierarkiassa kohoamista. Keskiluokkia tutkitaan myös tiettyjen kulttuuristen mallien tuottajina ja elämäntapojen uudistajina. Keskiluokkien avulla

pyritään ymmärtämään, mitä nykyaika on. (Sulkunen 1984, 187 - 188.) Tässä kulttuurimallissa on keskeistä vahva ura- ja ammattisuuntautuminen (Roos 1986, 72).

Toinen yhtä tärkeä kulttuurinen tunnusmerkki on suhtautuminen vapaa-aikaan. Keskiluokka kokee hallitsevansa omaa aikaansa niin työssä kuin sen ulkopuolella. Se pyrki minimoimaan rutiininomaiset tehtävät sekä työssä että kotona. Vapaa-aikaan liittyy myös velvoitteita. Toisaalta vaaditaan itsekuria, vapaata aikaa ei saa käyttää miten sattuu, mutta toisaalta vapaasta ajasta on velvollisuus nauttia. (Roos 1986, 72.) Keskiryhmille on tärkeää kulutus ja työn ulkopuolinen elämä, vaikka työssä menestyminen on sosiaalisen nousun ehto. Kulutuksella saa mahdollisuuden osoittaa sosiaalista pätevyyttä nykyisyyteen. Sillä on kunnianhimoa myös tulevaisuuteen ja kulutustyyllillään se vaatii tulevaisuuden jo nykyisyyteen. Tämä on uusien keskiluokkien kulttuurimallien ja elämäntavan keskeinen piirre (Roos 1984). (Sulkunen 1984, 191.)

Keskiluokan keskeinen piirre on pyrkimys julkisivun ylläpitoon. Se haluaa itse määrätä, millaisen kuvan se antaa muille omasta elämästään. Keskiluokaan kuuluvat ihmiset ovat uratavoittelijoita, mutta he eivät halua näyttää sellaisilta. Heidän elämänsä on sidottua, vaikka he eivät halua sen siltä näyttävän. Heidän vaihtoehtonsa ovat kuviteltuja. (Roos 1986, 73.)

Urasuuntautuneet keskikerrostumat eivät luota vallankumoukseen. He kilpailevat menestyksestä, vallasta ja asemasta. Heille symboliset menestyksen merkit ovat tärkeitä. He sitoutuvat mielellään hierarkkisiin organisaatioihin ja heidän yhteiskunnallisen aktiivisuutensa suuntautuu työn ulkopuolisiin asioihin kuten asuinympäristön ongelmiin ja moraalisiin kysymyksiin. Keskiluokat eivät tuota esineitä, vaan muokkaavat ihmisiä ja symboleja. Ne pyörittävät organisaatioita, joissa asema on heille työtä keskeisempää. Bourdieu väittää, että uudet keskiryhmät jäljittelevät eliittejä mutta toisaalta kehittävät uusia kulttuurisia malleja erottautuakseen muista ja osoittaakseen kulttuurista ja yksilöllistä kompetenssiaan.

Tämä voi johtaa liberaaliin moraaliin tai poliittiseen vasemmistolaisuuteen. Mutta se on vain symbolista ja näennäistä. Keskiryhmät taistelevat etujensa puolesta mutta he eivät suuntaudu vallitsevaa järjestelmää vastaan. (Sulkunen 1984, 188 - 190.)

Keskiluokalla ei ole merkittävää päätäntävaltaa tai taloudellisia vaikutusmahdollisuuksia. Sen sijaan sillä on valtaa maun ja symbolisten merkitysten alueella. Keskiluokan kenttiä ovat taide, tutkimus, hallinto, koulutus ja tiedotusvälineet. Niissä käydään jatkuvaa ja tiukkaa kamppailua symbolisista valta-asemista. Keskiluokalle on tyypillistä valtaharha: kuvitelma, että tutkimuksen tai julkisuuden valta ylittää todellisen eli taloudellisen vallan. (Roos 1986, 71.) Tärkeää ei ole kyky luoda uutta ja uudistaa yhteiskuntaa, vaan pyrkimys siihen. Keskiryhmien olennainen piirre on uutuus, jonka sisältö ei ole niinkään tärkeä. Uutuus tapahtuu hyväksyttävyyden rajoissa. Keskiryhmiin kuuluvat hyväksyvät tyylikkyyden ja osaamisen yleiset koodit, mutta korostavat niiden käytön yksilöllisyyttä. (Sulkunen 1984, 190 - 191.) Keskiluokka on alistetussa asemassa, minkä se haluaa kiistää. Keskiluokan mukaan sillä olisi jotain omaa annettavaa ja oma kulttuurinsa. (Roos 1985, 21.)

Sulkusen (1992, 212) mukaan keskiluokkaiset näkevät valtion kontrolloivana voimana, johon yksilön valta ei yllä. Heidän näkemyksensä politiikasta on kyyninen ja heidän sitoutumisensa sosiaalisiin päämääriin on heikko. Heillä on kulttuurista paremmuuden tunnetta. Mutta heidän konservatiivisuutensa ei ole sellaisten ihmisten vanhoillisuutta, jotka tuntevat käyttävänsä valtaa ja kantavansa vastuuta. He näkevät poliittisen järjestelmän tavallisten ihmisten ulottumattomissa olevana, kasvottomana voimana. Uusille keskiryhmille on tyypillistä ristiriitainen ideologia, jossa luokkien yläpuolinen valtio voi tasoittaa yhteiskunnalliset ristiriidat. Mutta samalla ihanne on valtiosta vapaa itsevastuullinen kansalaisyhteiskunta. Vallan puutetta se kompensoi kulttuurisella kompetenssillaan, teknisellä suorituskyvyllään ja neuvottelukapasiteetillaan. Sen suhde valtajärjestelmään on kaksijakoinen. Keskiluokkaiset ovat palkkatyöläisiä, mutta he eivät ole asemaansa sidottuja, vaan koulutetulla keskiluokalla on luokissa kohoamisen mahdollisuus. Keskiluokkaisia

määrittää pyrkimys sosiaaliseen nousuun, mutta toisaalta keskiluokkaisten määrällinen kasvu on heikentänyt niiden asemaa suhteessa työväestöön, kulutusmahdollisuuksiin, asuinympäristöön ja jopa kulttuuriharrastuksiin. (Sulkunen 1984, 189 - 190.)

Sulkusen mukaan keskiluokka on individualistista. Sille yksilön valinnanmahdollisuus on korkein kulttuurinen arvo. Tasa-arvoinen ja universalistinen individualismi on muuttunut erityiseksi ja yksityiseksi individualismiksi. Se mikä ennen oli yhteinen projekti ja julkinen oppi, jonka kaikki yhteiskuntaluokat hyväksyivät, on nyt muuttunut yksityistyneen ja yksilöllisen minän mentaliteetiksi. Keskiluokka vaatii luokkansa mielen mukaista yksilön suverenisuuden kunnioitusta. (Sulkunen 1992, 214 - 215.)

2 Vapaaehtoistyö kolmannella sektorilla

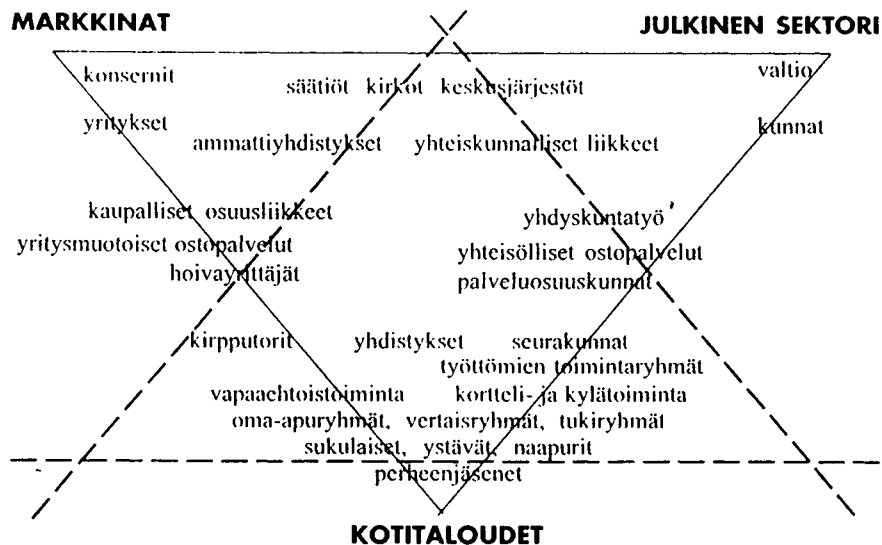
Hyvinvointivaltion ensimmäiset vakavat kriisit 1970-luvulla nostattivat kolmannen sektorin keskusteluihin, ja sama toistui 1990-luvulla taloudellisen laman vuoksi (Matthies 1997, 10 - 11). Hyvinvointivaltion ongelmiin tai kriiseihin on etsitty apua kolmannelta sektorilta. Filip Wijkströmin (1997) mukaan hyvinvointivaltiota on kohdannut järjestelmä-, toiminta- ja legitimizeettikriisi. Järjestelmäkriisin mukaan yhteiskunnan talous ei pysty tuottamaan entisen kaltaisia hyvinvointipalveluja. Silloin kolmannen sektorin odotetaan tuottavan hyvinvointipalveluja huokeammin ja tehokkaammin kuin julkinen sektori voisi niitä tuottaa. Toimintakriisin mukaan hyvinvointivaltion rakenteet ovat joustamattomia ja hierarkkisia. Tällöin kolmannen sektorin katsotaan toimivan julkista byrokratiaa joustavammin. Legitimizeetti- eli hyväksyttävyyuskriisissä ei tunneta luottamusta hyvinvointivaltiota kohtaan. Valtiota keveämpiä hyvinvointipalvelujen tuottajia etsitään sekä yksityiseltä että kolmannelta sektorilta. (Helander 1998, 13 - 14.)

Pohjoismaista hyvinvointivaltiota luonnehditaan usein hyvinvoinnin sekatalouden (welfare mix) käsitteellä. Siinä valtion tai julkisen sektorin ohella myös järjestöt, yhteisöinstituutiot ja yksityiset yritykset osallistuvat hyvinvointipalvelujen tuottamiseen. Yksityiseen sektoriin viitataan usein markkinat-käsitteellä. Tuolloin on kysymys voittoa tavoittelevasta sektorista. Kaikki yksityinen toiminta ei kuitenkaan tapahdu markkinoilla. Julkisen sektorin synonyyminä käytetään usein valtiota. Valtio kuitenkin käsittää laajimmillaan kaikki julkista valtaa käyttävät hallintoelimet, joten termi on problemaattinen. Myös yksityinen ja julkinen sektori -käsitteet ovat osoittautuneet monimerkityksellisiksi. Vaikeudesta määritellä käsite kolmas sektori kertovat esimerkiksi sitä luonnehtivat kielteiset termit: ei-valtiollinen, ei-julkinen, voittoa tavoittelematon. (Helander 1998, 24, 26 - 27.)

2.1 Mikä on kolmas sektori?

Kolmas sektori on markkinoiden, julkisen sektorin ja kotitalouden keskiöön jäävä alue (Matthies 1997, 10). Kolmannella sektorilla on pohjoismaissa perinteisesti ymmärretty vapaaehtoisjärjestöjä ja yleishyödyllisiä organisaatioita (Matthies 1991, 39). Kolmas sektori sisältää sosiaalipolitiikan lisäksi urheilua, kulttuuria, harrastuksia ja yhteiskunnallista osallistumista (Matthies 1994, 7). Mutta kolmas sektori on laajentunut ja muuttunut moniasteiseksi ja liukuvaksi (Matthies 1991, 41). Automaatio on vähentänyt työn ja työntekijöiden määrää ja lisännyt ihmisten vapaa-aikaa. Tämä on kasvattanut kolmatta sektoria, samoin kuin väestön ikääntyminen ja koulutustason nousu. Kolmas sektori vahvistuu ja itsenäistyy mutta on yhä riippuvainen julkisesta sektorista. (Helander 1998, 11, 137.)

Kuvio 1. Kolmas sektori Suomessa

(Matthies, Kotakari, Nylund 1996, 243)

Kolmatta sektoria kuvataan useilla muillakin käsitteillä: Kansainvälisessä tutkimuksessa viitataan kolmanteen sektoriin käsitteillä riippumaton sektori, hyvänteke-

väisyyssektori, sosiaalitalous, ei-valtiollinen sektori, ei-julkinen sektori, verovapaa sektori, kansalaisyhteiskunta, kolmas sektori, epävirallinen sektori, kansanliike, aattellinen sektori, voittoa tavoittelematon sektori ja vapaaehtoissektori. Suomalaisessa kirjallisuudessa käytetään kolmannelta sektorista lisäksi käsitteitä järjestösektori, yhteiskunnallisten liikkeiden sektori, yhteisöllinen sektori, välittävät verkostot, vaihtoehtoiset työmarkkinat, kumppanuussektori, yhteisöyrittäjyys, vaihtoehtosektori, välitason organisaatiot, epävirallisen työn sektori, yhteiskunnallisen toiminnan sektori. Nimikkeet lisääntyvät vuosittain (ks. Julkunen 1997, Matthies 1996, Salonen-Soulié 1991, Kananen 1998.) Kaikki edellä mainitut käsitteet eivät suinkaan ole tarkoitettu alaltaan yhtä kattaviksi kuin käsite kolmas sektori tai kaikissa merkityksissään synonyymeiksi kolmannen sektorin kanssa. Esimerkiksi käsite kansalaisyhteiskunta oli käytössä jo kauan ennen yhteiskunnan nykyistä sektorijakoa. (Helander 1998, 34 - 35.)

Kolmannen sektorin toimintaehdoista ja toimintatavoista ei ole riittävästi tutkittua tietoa. 1980-luvulla syntynyt uudenlainen kansalaisaktiiviteetti on tehnyt kolmannen sektorin teoretisoinnin ajankohtaiseksi. Omaehtoiset aktiiviteetit poikkeavat tehtäviltään ja toimintatavoiltaan järjestöjä enemmän julkisen sektorin ja markkinoiden toiminnasta mutta myös perinteisistä lähiyhteisöistä. Kolmas sektori ei enää ole entisensä vaan se vaatii uutta teoretisointia. (Matthies 1991, 39 - 41).

2.2 Vapaaehtoistyö

Vapaaehtoistyö on vapaaehtoista toimintaa yhteisön tai yksittäisen henkilön hyväksi. Vapaaehtoistyötä ei ole velvollisuudeksi katsottava tehtävä, kuten lasten hoitaminen. (Vapaaehtoistoiminnan peruskurssi 1987.) **Vapaaehtoistoiminnan** katsotaan kattavan järjestöjen organisoiman vapaaehtoisen palvelutoiminnan, organisoimattoman naapuriavun, keskinäisen avun sekä osittain myös järjestötoiminnan. (Hakkarainen 1991, 130.) Vapaaehtoistyö pohjaa yhteisvastuuseen, kun taas henkilökohtainen auttaminen luonnolliseen vastuuseen. Luonnollisia auttajia

ovat perhe, suku ja ystävät (Lehtinen 1997, 6). Myös Nylundin (1999) mukaan vapaaehtoistyö on palkatonta työtä eikä se ole spontaania ystävien, naapurien tai sukulaisten keskeistä toimintaa.

1980-luvun puolivälissä alkoivat useat järjestöt käyttää vapaaehtoistyö-käsitteen sijasta vapaaehtoistoiminta-käsitettä korostaakseen vapaaehtoistoiminnan ja palkkatyön eroa (Hakkarainen 1991, 131.) Tässä työssä käytän vapaaehtoistyön ja vapaaehtoistoiminnan käsitteitä synonyymeinä. Sisällytän käsitteisiin naapuriavun ja asuinalueella tehtävän vapaaehtoistyön, koska nykyään naapureita ei välttämättä tunneta kovin hyvin eikä heitä kohtaan ole aina luonnollista vastuuta kuten ystäviä tai sukulaisia kohtaan. En sisällytä vapaaehtoistyöhön ystävien, sukulaisten ja tuttavien auttamista.

Vapaaehtoistoiminta on prosessi, jossa kansalaiset itse toimivat aktiivisesti oman elämänsä parantamiseksi. Sillä halutaan edistää vuorovaikutusta ja kansalaisten osallistumista, lisätä yhteisvastuuta, vaikuttaa yhteiskunnan palvelujen kehittämiseen ihmisten tarpeita vastaaviksi sekä lisätä inhimillisyyttä ja viihtyisyyttä. (Vapaaehtoistoiminnan peruskurssi 1987). Organisoitu vapaaehtoistoiminta ei sinänsä ole päämäärä, vaan luonnostaan tapahtuva toisen ihmisen auttaminen. Vapaaehtoistoiminnan perinnäinen pyrkimys on ihmisten välinen vuorovaikutus (Hakkarainen 1991, 131). Vapaaehtoinen apu ei ole ammatillista vaan vastavuoroista (Lehtinen 1997, 7). Vapaaehtoistyötä tulisi tarkastella itsenäisenä kenttänä, jolla on sosiaaliset ja kulttuuriset traditionsa. (Matthies 1994, 35 - 36.)

Vapaaehtoistyö pohjautuu 1800-luvulla virinneeseen vapaaseen kansalaistoimintaan ja silloin syntyneisiin yhdistyksiin, joiden toimintaa pohjautui individualismiin ja vapaaehtoisuuteen. Teollistuminen ja kaupungistuminen synnyttivät yksilöllisyyteen perustuvan yksityisen hyväntekeväisyyden. Hyväntekeväisyys oli vapaaehtoista ja riippumatonta. Hyväntekijät olivat aluksi ylimmistä yhteiskuntaluokista, autettavat alemmista ja toiminta keskittyi kaupunkeihin. (Jaakkola 1991, 9, 22.)

Vapaaehtoistyön tavoitteeksi on usein nähty henkiset palkinnot kuten yhteenkuuluvuus, yhdessäolo, arvostuksen saanti ja anto sekä itsensä toteuttaminen. Työ on nimensä mukaisesti vapaa(ehtois)ta. (Siisiäinen 1991, 118). 1980-luvulla vapaaehtoistoiminnan tehtävänä pidettiin henkisen tuen antamista. Sen jälkeen alettiin korostaa avun saajien omaa osuutta ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksien lisäämistä. (Hakkarainen 1991, 131, 139). Vapaaehtoistyöntekijät asettavat työn organisoitumiselle ja sisällölle muita ehtoja kuin normaalissa palkkatyössä. He odottavat (ks. Sachsse 1988) vapaaehtoistyöltä mainitun itsensä toteuttamisen lisäksi riippumattomuutta, vuorovaikutusta ja tasavertaisuutta. Gisela Jakobin (1993) mukaan vapaaehtoistyötä tekevä haluaa kontakteja, sosiaalista arvostusta, itsetietoisuutta tai mahdollisuutta omien kykyjen kehittämiseen. (Matthies 1994, 44, 56.)

Vapaaehtoistoiminnan periaatteena on palkattomuus (Matthies 1994, 44). Muita vapaaehtoistoiminnan periaatteita ovat toiminta tavallisen ihmisen ehdoin ja taidoin, työ omasta halusta, vapaaehtoisesti ja täysivaltaisena subjektina. Vapaaehtoistyö ei voi eikä saa korvata ammattityöntekijöiden työtä. Vapaaehtoistoimintaa on tuettava mutta ei määrättävä eikä siitä saa tulla puoluepoliittista taistelukenttää. Osa kansalaisista kiinnostaa auttaistoiminta, joka ei ole sitoutunut mihinkään järjestelmään, joka on keikkaluontoista ja jossa säilyy valinnanvapaus (esim. Forss, Karjalainen, Tuominen 1995, Lehtinen 1996). Vapaaehtoisia on huollettava ja heille tulee antaa oikea määrä vastuuta tehtävässään. Vapaaehtoistoiminta on muodollisesti ilmaista mutta se ei ole kulutonta. (Lehtinen 1997, 20 - 21.)

Väitetään, että vapaaehtoistyö on demokraattista. Mutta täyttääkö vapaaehtoistyö tämän roolinsa ja onko se aidosti avointa kaikille? Todellisuudessa kaikilla ei ole yhtä suuret mahdollisuudet päästä vapaaehtoistyöhön. Esimerkiksi keskiluokalla on muita paremmat mahdollisuudet. Osa järjestöistä, esimerkiksi elitistiset vapaaehtoisjärjestöt, haluavat lisäksi vapaaehtoisiksi ihmisiä, joilla on ammatillisia taitoja. Saattaa käydä niin, että vapaaehtoistyön kenttä jakautuu kahtia kuten työmarkkinat. Myös vapaaehtoistyössä suljetaan ammattitaidottomat pois hyvin rahoitetulta sektorilta vähäarvoiseen sektoriin, joka vielä antaa vaikutelman ruohon-

juuritason demokratiasta ja ihmisten tahdosta tehdä työtä yhteisönsä hyväksi. (Gaskin, Smith 1997, 110 - 111.) On pelättävissä, että vapaaehtoistyössä aletaan huomaamatta odottaa palkkatyötä läheneviä suorituksia. Vapaaehtoistyön vapaus ja omat toimintamallit voivat silloin käydä mahdottomiksi. (Matthies 1994, 62.)

2.3 Uusi ja vanha vapaaehtoistyö

Taloudellinen lama ja suurtyöttömyys muuttivat niin suomalaista yhteiskuntaa kuin vapaaehtoistyön luonnettakin. Virallisen ja perinteisen vapaaehtoistyön oheen puhkesi kansalaisten omaehtoista toimintaa, jossa luotiin itse jotain uutta, uusia toimintatapoja ja elämisen muotoja. (Matthies 1996, 9.) Vapaaehtoistoiminnan luonne ja käsite muuttuivat ja vapaaehtoistyön tekemisen malli moninaistui 1980-luvulla. Sille muodostui tätimäinen leima, josta esimerkiksi nuoret halusivat omalla toiminnallaan erottautua. (Hakkarainen 1991, 139.)

Perinteisesti vapaaehtoistyö on ollut toisten ihmisten auttamista ja aktiivista toimintaa lähiyhteisössä. Näin on tehty sekä uskonnollista että maallisista lähtökohdista (Gaskin, Smith 1997, 196.) **Perinteisellä eli vanhalla vapaaehtoistyöllä** tarkoitetaan esimerkiksi tukihenkilö- ja ystäväpalvelutoimintaa (Matthies 1996, 22 - 23). Tutkimusten yleinen käsitys on, että perinteisellä järjestöjen vapaaehtoistyöllä ei ole tulevaisuutta (Matthies 1994, 67). Elämäsmuotojen moninaistuminen, palkkatyön pirstoutuminen ja yksilöllistyminen vievät pohjaa perinteiseltä vapaaehtoistyöltä.

Keskustelu vapaaehtoistyöstä, sen luonteesta ja tulevaisuudesta vilkastui 1980-luvun loppupuolella, aluksi lähinnä järjestöjen ja kirkkokuntien piirissä. Perinteiset vapaaehtoistyöntekijät alkoivat uhkaavasti vähentyä, eivätkä uudet tekijät ottaneet samoja tehtäviä. (Matthies 1994, 31, 53). Ylhäältäpäin tulevat vapaaehtoistyön rekrytoinnit pyrkivät vetoamaan perinteisen vapaaehtoistyön jatkumiseen. Vanhoissa tavoissa pysyminen vei vapaaehtoistoiminnasta mielenkiinnon ja esti uusien haasteiden löytämisen. Kaikki potentiaaliset aktivistit eivät halunneet samaistua

järjestöihin ja siksi toimintamahdollisuuksia oli luotava myös niiden ulkopuolella. (Hakkarainen 1991, 138). Aila-Leena Matthies muitutti, ettei kolmannen sektorin uusia mahdollisuuksia voi hyödyntää ellei hyväksytä yksilöllisiä intressejä, ennustamattomia yhdistelmiä ja pluralistisia arvostuksia (Matthies 1994, 53.)

Vapaaehtoisjärjestöt ovat jo vuosia valittaneet, että vapaaehtoistyö ei kiinnosta ihmisiä ja että vapaaehtoistyöhön ei löydy uusia ihmisiä. Toisaalta niin sanottu **uusi vapaaehtoistyö** motivoi kansalaisia yhteiseen vastuuseen, kun heille annetaan mahdollisuus kehittää itsenäisesti omaa toimintaansa. (Lehtinen 1997.) Matthiesin mukaan Suomi on 10 - 15 vuotta jäljessä muista Länsi-Euroopan maista omaehtoisen vapaaehtoistyön kehityksessä. Suomessa valtio ja kunnat määrittelevät vapaaehtoistoiminnan sisältöä ja rajoja. Muualla Euroopassa kansalaisilla on tilaa itse määrittellä omaa toimintaansa ja luoda uutta. Julkinen valta on innostunut kansalaisten aktiivisuuden heräämisestä, mutta suhtautuu kansalaisiin edelleen ohjailevasti. Päättäjien ja rahoittajien pitäisi uskaltaa antaa tilaa myös sellaiselle toiminnalle, josta ei tiedetä, mitä siitä tulee, tai mihin se suuntautuu. Silloin vasta voi syntyä jotain uutta. (Matthies 1996b, 8 - 9.) Yleinen entistä hyväksyvämpi asenne on yksi vapaaehtoistoiminnan perusedellytys.

Uudella vapaaehtoistyöllä tarkoitetaan ylipäänsä kaikkia uusia kolmannen sektorin itseapuliikkeitä ja sosiaalisia aktiviteetteja (Matthies 1994, 32). Uusi vapaaehtoistoiminta on perinteistä autonomisempaa ja itseohjautuvampaa. Se on laman virittämää yhteisöllistä toimintaa kuten ulkomaalaistyö ja ryhmätoiminta. Vapaaehtoiset ilmaisevat omat ehtonsa ja itsensä toteuttamisen tarpeet. Osallistujien omat intressit määräävät jatkuvuuden, ei työlle uhrautuminen. (Matthies 1996, 21- 23.) Perinteisen vapaaehtoistyön kautta ihminen saattoi osoittaa kuuluvansa yhteisöön. Uudella vapaaehtoistoiminnalla puolestaan voi poiketa rivistä ja osoittaa omaa yksilöllisyyttään. (Matthies 1996b, 9.) Nykykansalaiset haluavat osoittaa yksilöllisyyttä ja toteuttaa itseään lähtemällä vapaaehtoistyöhön, mikä tarkoittaa itse rakennettua elämänpolitiikkaa. (Matthies 1997, 17).

Oma-aputoiminta pohjautuu keskinäisen tuen ideologiaan ja tasa-arvoisuuteen. Oma-apuryhmän voivat muodostaa henkilöt, joilla on jokin yhteinen ongelma tai he ovat samanlaisessa elämäntilanteessa. He haluavat jakaa kokemuksiaan muiden kanssa ja pyrkivät keskinäisesti ratkaisemaan ongelmiaan tai elämäntilannettaan. Oma-aputyypistä keskinäistä tukea ja apua saadaan tuki-, vertais-, itseapu-, läheis-, keskustelu- ja toimintaryhmissä. (Nylund 1995, Lehtinen-Drebs 1991, 86, Salonen-Soulié 1991, 101.) Oma-aputoiminta on erillinen ilmiö perinteisestä vapaaehtoistyöstä (voluntarismi) ja hyväntekeväisyydestä (filantropia). Oma-apuryhmät (Nylund 1996a) ovat uudenlaista vapaaehtoistoimintaa, joka eroaa perinteisestä altruismista eli epäitsekkästä avunantaja-avunsaaja -asetelmasta. Oma-aputoiminnan periaatteita ovat vastavuoroisuus, samanarvoisuus ja yhdessä-olo.

Vapaaehtoistoiminnan uudet toimintamallit eroavat järjestöjen toimintatavoista. Perinteisesti järjestöillä on ollut keskusjohtoisia toimintamalleja ja vapaaehtoisia on etsitty valmiina olevaan toimintaan. 1990-luvun kuluessa tällainen malli ei enää toimi. Ihmiset eivät lähde toimintaan, jossa he eivät voi toimia subjekteina ja pysty vaikuttamaan toiminnan sisältöön. (Lehtinen 1997, 18.) Uuteen vapaaehtoistyöhön ihmisiä ei voi rekrytoida ylhäältäpäin (Matthies 1994, 31). Esimerkkejä uudenaista auttamisesta ovat Matthieksen mukaan työ Pietarin tai Brasilian katulasten hyväksi tai nuorten viikonloppupäivystykset. Se voi olla myös toimintaa jonkin diakonijärjestön tai Punaisen Ristin kautta tai jotain aivan muuta. Vapaaehtoistoimintaa on nykyään hyvin monenlaista. (Matthies 1996b, 9.) Vapaaehtoistoiminta on laajaa ja sitä on yhdyskuntatyössä, oma-aputoiminnassa, vapaaehtoisessa palvelutoiminnassa, asiakasryhmissä, tukihenkilötoiminnassa, urheilussa, liikunnassa, vapaaehtoisessa neuvonnassa, kulttuurissa, toimintakeskuksissa, kylä- ja korttelitoiminnassa, nuorisotyössä, asukastoiminnassa ja päätöksentekoon vaikuttamisessa (Lehtinen 1997, 18.)

Tulevaisuuden vapaaehtoistoiminta lienee luonteeltaan enemmän suoraa toimintaa kuin perinteistä järjestötoimintaa (Hakkarainen 1991, 139). Ihmiset lähtevät her-

kemmin uudentyypiseen keskinäisen avun ja itseavun toimintoihin kuin perinteiseen vapaaehtoistyöhön (Offe, Heinze 1990). Uudentyyppisessä vapaaehtoistyössä yhdistellään yksilöllisesti erilaisia tehtäväväalueita ja sille tulee luoda materiaalisia ja rakenteellisia edellytyksiä. (Matthies 1994, 68 - 69.) Taloudelliset ja kulttuuriset tekijät sekä kansalaisten väsyminen politiikkaan ovat nostaneet sekä oikealta että vasemmalta oma-avun ja kansalaisoikeuksien aatteita (Gaskin, Smith 1997, 111).

Työttömyys, köyhyys ja lisääntyvät sosiaaliset ongelmat ja sosiaaliset liikkeet rohkaisevat oma-apuryhmien nousuun (Gaskin, Smith 1997, 111 - 112.) Vapaaehtoistyön modernisoitumisen lisäksi Christoph Sachsse (1988) puhuu jopa postmodernista vapaaehtoistyöstä. Tutkijat katsovat, että vapaaehtoistyö ei ole tulevaisuudessa täysin ilmaista eikä ammattilaisten ja vapaaehtoisten tiukka vastakkainasettelu tulee poistumaan. Vapaaehtoisuutta tarvitaan ammatillisten palvelujen, perheiden ja lähiyhteisöjen rinnalla. Vapaaehtoistyössä ihmiset vaihtavat osaamista, tietoja, kokemuksia ja palveluksia. (Matthies 1994, 32.)

2.4 Vapaaehtoistyöhön osallistumisen motivaatio

Perinteiseen eli vanhaan ja uuteen vapaaehtoistyöhön lähdetään eri motivaatioista. Perinteiseen vapaaehtoistyöhön lähdettiin yleensä maailmankatso- muksellisista ja uskonnollisista motivaatioista (Matthies 1994, 56). Uuteen vapaaeh- toistyöhön voidaan lähteä avoimesti itsekkäistä syistä. Vapaaehtoistyöstä voi saada mielekästä ja tärkeää tekemistä. (Matthies 1996b, 9.)

Dorothea Kruegerin (1991) mukaan vapaaehtoistyön motivaatiopohja on muuttunut. Motivaatio lähtee vastavuoroisuudesta ja pyyteellisestä uhrautumisesta; toiminnasta on saatava jotain itselle. Pelkkä uhrautuminen ei enää innosta. Uusissa itseapuliik- keissä toimitaan omakohtaisuuden ja yksilöllisten intressien pohjalta. (Matthies 1994, 34.) Toiminnasta on saatava esimerkiksi hyvää mieltä, itseluottamusta, mahdollisuuksia kehittää ihmissuhdetaitoja. Vapaaehtoinen voi laajentaa sosiaalista

verkostoaan vapaaehtoistyön avulla. (Lehtinen 1997, 7.) Toiminta ei ole enää täysin ilmaista tai palkatonta, varsinkin kun toimijoilla on usein asiantuntijatyyppejä erityistaitoja. Lisäksi toimijoiden perustyyppi on laajentunut. Mukaan on tullut myös nuoria, työttömiä ja pienten lasten äitejä, joiden talous ei ole turvattu. Vapaaehtoistyöstä etsitään tyydyttävää työtä ennen tai jälkeen perhevelvoitteiden. Itseapuliikkeisiin tulevat jopa työssä käyvät pienten lasten äidit. Vapaaehtoistyö muuttuu yksilölliseksi (Jakob 1993) ja kollektiiviset motivaatiot ja valintaperusteet ovat muuttumassa yksilöllisiksi (Effinger 1990). Vapaaehtoistyötä ei romantisoida eikä halveksita, vaan katsotaan, kuinka se soveltuu oman elämänkaaren eri vaiheisiin. Vapaaehtoistyöhön osallistumiseen vaikuttavat aikaisemmat kokemukset, nykyiset elämäntilanteet ja tulevaisuuden odotukset. (Matthies 1994, 35, 52 - 53.)

Vapaaehtoistyö aloitetaan persoonallisten tai perhesyiden vuoksi, työn tai uskonnon kautta tai jo järjestöön kuulumisen vuoksi. Oletettavasti oma etu ja omat päämäärät ovat yhtä tärkeitä kuin pyyteetön halu auttaa toisia. (Gaskin, Smith 1997, 105 - 107.) Vapaaehtoistoiminta on yksi naisten alue itsensä toteuttamiseen. Toive palkkatyöstä vie nuoria naisia vapaaehtoistyöhön. Myös heille on tärkeää, ettei vapaaehtoistyö ole sitovaa. Työelämä on pätkittäistä ja yhteiskunnalliset järjestelmät ovat katkonaisia. Kenties vapaaehtoistyön motivaatioiden ja valintojen yhteiseksi nimittäjäksi löytyy vain yksilöllistyminen ja moninaistuminen. Perhemuotojen pluralisoituminen ja mieselättäjyden epävarmuus on rakenteellisesti vähentänyt valmiutta vapaaehtoistyöhön (Krueger 1991). Naisten on suuntauduttava yhä selkeämmin työelämäään. Silti naiset paikkaavat edelleen vapaaehtoistyöllä erilaisia biografiensa aukkoja ja rajoitteita. (Matthies 1994, 34, 36, 52, 64.)

Gisela Jakob (1993) on löytänyt viisi vapaaehtoistyöntekijän tyyppiä. Ensimmäinen tekee vapaaehtoistyötä velvollisuudesta; hän ei valitse vapaaehtoistyötä vakaumuksen vuoksi, vaan ottaa sen osana yhteisön elämäntapaa. Toinen tyyppi hakee urakehitystä ja arvostetuja asemia vapaaehtoistyöllä. Hän ottaa vastaan myös työläitä tehtäviä järjestöissä. Kolmas tyyppi käyttää vapaaehtoistyötä oman elämäkertänsä rakentamiseen. Vapaaehtoistyöllä on hänelle merkitystä omien tarpeiden

ja kriisien kannalta. Neljäs tyyppi toteuttaa vapaaehtoistyössä elämäkertansa puutteita, koko aiemman elämänsä kaihtavia teemoja tai pitkäaikaista unelmaa. Vapaaehtoistyössä hän toteuttaa itseään ja saa mielekkyyttä elämäänsä. Viimeiselle tyyppille vapaaehtoistoiminta on ulkoapäin ohjautuvaa ja vierasta, samoin kuin koko oma elämäkertana. Hän toimii muiden aloitteesta eikä vapaaehtoistyö ole hänelle merkityksellistä. Sillä ei ole auttamis- tai vaikuttamistavoitteita, eikä se tue tekijää subjektiivisesti. (Matthies 1994, 54- 55.)

2.5 Osallistuminen vapaaehtoistyöhön

Vapaaehtoistoiminta on ollut viime vuosikymmenet suhteellisen näkymätöntä, mutta sen perinne ei ole katkennut missään vaiheessa (Lehtinen-Drebs 1991, 81). Vapaaehtoistyötä pidetään moraalisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävänä ja sen vastustus on vähäistä. (Gaskin, Smith 1997, 107.) Erilaisissa kyselyissä ihmiset ovat suhtautuneet periaatteessa myönteisesti vapaaehtoistyöhön, mutta työhön osallistuminen ei ole yhtä laajaa (Matthies 1994, 131). Vapaaehtoistoiminta ei ole vähentynyt, mutta sen painopiste on siirtynyt (Matthies 1996, 21). Uuden vapaaehtoistyön lisääntyä on oletettu, että perinteinen vapaaehtoistyö loppuisi, mutta niin ei ole käynyt. Se on kyllä vähentynyt ja uusi vapaaehtoistyö ei ota samoja tehtäviä (Matthies 1994, 31 - 32.)

Perinteisestä eli vanhasta vapaaehtoistyöstä kiinnostunut henkilö on taustaltaan keskiluokkainen nainen (Lehtinen 1996, 116). Mutta vapaaehtoistyötä tekevät kaikkien yhteiskuntaluokkien jäsenet ja persoonallisuudeltaan kaikenlaiset ihmiset. Tekemisen aste kuitenkin vaihtelee yhteiskuntaluokan mukaan. Vapaaehtoisia löytyy enemmän keski- ja yläluokista. Virallista vapaaehtoistyötä tekevät muita enemmän ne, joilla on korkea sosioekonominen asema. Syynä siihen on vapaaehtoistyön filantrooppinen perinne, virallisen vapaaehtoistyön imago, sisäänpääsy mukaan vapaaehtoistyöhön, taloudellisen status, (vaikeasti määriteltävä keskiluokkaisten yhteishenki) ja poliittinen sitoutuminen. (Gaskin, Smith 1997, 105, 110 -

111.) Matthies yhdistää (1996b, 9) virallisen ja perinteisen vapaaehtoistyön. Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että keskiluokkaiset tekevät muita enemmän perinteistä eli vanhaa vapaaehtoistyötä. Yksilötutkimukset mittaavat vain virallista eli perinteistä (vanhaa) vapaaehtoistyötä. Tämä ei tarkoita sitä, että vähemmän koulutetut tekisivät keskiluokkaa harvemmin vapaaehtoistyötä. Heidän työnsä saattaa olla epävirallista tai uutta vapaaehtoistyötä. (Gaskin, Smith 1997, 110.)

Vapaaehtoistyöhön on tullut mukaan uusia ryhmiä kuten: työkokemusta haluavat opiskelijat, työttömiksi jääneet, vastavalmistuneet työttömät, epätyytyttävässä ansiotyössä olevat, alle kouluikäisten lasten äidit, jotka haluavat laajentaa kontaktejaan julkiseen elämään ja kouluikäisten lasten äidit jotka etsivät integroitumismahdollisuuksia työelämään (Matthies 1994, 34.) Euroopassa enemmän kuin neljännes yli 15-vuotiaista tekee vapaaehtoistyötä ja yli puolet heistä säännöllisesti. Palkatonta työtä tehdään kymmenen tuntia kuukaudessa. (Gaskin, Smith 1997, 105, 109.)

Sukupuolen suhteen on osallistumisessa vapaaehtoistyöhön tapahtumassa muutos. Perinteisesti vapaaehtoistyötä ovat tehneet keski-ikäiset tai eläkeikäiset naiset, jotka etsivät uutta toimintaa perhevelvollisuuksien tilalle. Uudentyyppinen, itseapupainotteinen ja aikaisempaa autonomisempi toiminta voi houkutella sekä miehiä että naisia. (Matthies 1994, 33 - 35.) Gaskinin ja Smithin tutkimuksen mukaan miehet ja naiset tekevät vapaaehtoistyötä lähes yhtä paljon. Tutkimuksen viidessä maassa miehet osallistuivat naisia enemmän vapaaehtoistyöhön ja kahdessa maassa enemmistönä olivat naiset. Ikäjakauma venyi mutta asettui keski-ikään. Maaseudulla ja pienyhteisöissä osallistuttiin enemmän kuin kaupungeissa. (Gaskin, Smith 1997, 105.) Miehet tekevät vapaaehtoistyönä rikos- ja riita-asioiden sovitteluja, kuljetuksia ja talkootöitä. He vierastavat ystävätoimintaa ja hoivaa vaativia tehtäviä ja suuntautuvat mieluummin urheilu- ja ammattijärjestöihin kuin sosiaali- ja terveysalan järjestöihin. (Hakkarainen 1991, 139, Lehtinen 1996, 116.) Mummon Kammari -tyyppiset välityskeskukset ovat onnistuneet saamaan uusia osallistujia vapaaehtoistoimintaan, myös miehiä ja nuoria. Lisäksi niissä on yhdistetty uusia ja vanhoja

vapaaehtoistoiminnan muotoja (Tammisto, Lahtinen 1994). (Matthies 1996, 22 - 23.)

Tutkimusten mukaan valmiutta vapaaehtoistyöhön on enemmän kuin sitä hyödynnetään, joten puutteita on tarjottujen tehtävien valikoimassa ja organisoinnissa. Erityisesti miehillä halukkuus vapaaehtoistyöhön on suurempaa kuin tarjolla olevat soveltuvat vapaaehtoistehtävät (Forss, Karjalainen, Tuominen 1995). (Matthies 1996, 22.) Vapaaehtoistyöhön halutaan hakeutua itse omasta aloitteesta. Sitä on kuitenkin edellyttänyt, että vapaaehtoistyön mahdollisuuksia on pidetty tarjolla. Sukupuolirakenteiden muutokset tulevat muuttamaan vapaaehtoistyötä. Naisten elämänsuunnitelmat ovat yhä vähemmän ulkoahjattuja, pelkkää velvollisuuksien ja tehtävien vastaanottamista. Vapaaehtoistyön sisäiset sukupuolisesti hierarkiset rakenteet eivät vastaa tätä muuttunutta tilannetta. (Matthies 1994, 36 -37, 58.)

3 Tutkimuksen pääkysymys ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen tarkoitus on kartoittaa keskiluokkaisten Ristonmaan ja Ristikiven asukkaiden mielipiteitä ja asenteita vapaaehtoistyöstä. Asukkailta tiedustellaan

1) tekisivätkö vastaajat vapaaehtoistyötä ja millainen mielikuva heillä on vapaaehtoistyöstä

2) millä ehdoilla he tekisivät vapaaehtoistyötä

3) jos he tekisivät vapaaehtoistyötä, niin millaista vapaaehtoistyötä he tekisivät ja mitä he saisivat siitä itselleen?

Tutkimuksen oletus on, että keskiluokkaiset ihmiset tekisivät vapaaehtoistyötä, mikäli he saisivat tehdä sitä haluamallaan tavalla, hyväksymiensä ihmisten kanssa ja mieleisensä päämäärän hyväksi.

3.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimustavat jaetaan tavallisesti kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin tutkimuksiin. Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus argumentoi luvuilla ja niiden välisillä systemaattisilla ja tilastollisilla yhteyksillä. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on induktiivista ja ei-tilastollista tutkimusta. Tällainen tutkimus ajatellaan kokonaisuudeksi, jossa yksittäiset asiat kuvaavat kokonaisuuden sisäistä ja loogista rakennetta. Laadullinen tutkimus koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Aineistoa tarkastellaan vain tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Kaikki tutkittavan aineiston seikat on selitettävä niin, että ne ovat ristiriidattomia esitetyn tulkinnan kanssa. Havaintojen määrää karsitaan yhdistelemällä havaintoja. Niille etsitään yhteinen piirre, yhteinen nimittäjä tai niiden pohjalta muotoillaan koko aineistoon soveltuva sääntö. Tuotettujen vihjeiden pohjalta ratkaistaan arvoitus eli tehdään merkitystulkinta tai rakennekokonaisuus tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 1994, 25, 28 - 36.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston hankintatapoja ovat esimerkiksi haastattelu, havainnointi, toimintatutkimus, valmiit aineistot, muistelutyö ja eläytymismenetelmä. Käytän tässä työssä kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Aineiston olen hankkinut kyselylomakkeella, eläytymismenetelmällä ja täydennystehtävillä. Taustatiedot sain kyselylomakkeella. Vastaajien asenteet ja ehdot vapaaehtoistyöhön löysin eläytymismenetelmä- ja täydennystehtävillä (ks. liite). Osa täydennystehtävistä voi nimittää avoimiksi kysymyksiksi. Aineistoa olen teemoittanut, tyypitellyt ja tulkinnut diskurssiivisten lukutapojen mukaan. Seuraavassa esittelen käytetyt menetelmät.

3.1.1 Eläytymismenetelmä

Yksi kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmistä on eläytymismenetelmä (Role-playing). Sillä tarkoitetaan tarinoiden kirjoittamista tutkijan antamien ohjeiden mukaan. Vastaajille annetaan lyhyt kehyskertomus, jonka antamien mielikuvien mukaan he kirjoittavat pienen kertomuksen. Vastaajat jatkavat kertomusta tai selittävät, mitä on voinut tapahtua ennen kertomusta. Kehyskertomuksia on 2 - 4 ja niissä muutetaan jotain tiettyä seikkaa. Analysoinnissa keskitytään siihen, mikä vastauksissa muuttuu, kun kehyskertomuksissa vaihdetaan yhtä tekijää. Menetelmän keskeinen idea on siis kehyskertomuksen muuntelu. (Eskola, Suoranta 1996, 83 - 84.)

Eläytymismenetelmää on kehitetty Antti Eskolan johdolla 1980-luvun alusta lähtien Tampereen yliopistossa, jossa sitä ovat edelleen kehittäneet Jari Eskola ja Juha Suoranta. Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt myös Marja Järvelän ja Riitta Wikströmin kehittämää eläytymismenetelmän mallia. Siinä ei kirjoiteta kehyskertomuksen pohjalta tarinaa, vaan vastataan annettuihin kysymyksiin. (Närhi 1997, 48.)

Menetelmällä on useita etuja. Tutkimusaineiston kerääminen on taloudellisesti edullista. Sen lisäksi aineisto on helppo ja nopea kerätä ja se valmistuu nopeasti analysoitavaksi. Eläytymismenetelmäaineiston monipuolisuus ja rikkaus on sen

monissa lukutavoissa. Aineistoon voi halutessaan lukutapaa vaihtaen ja eri metodeja käyttäen palata yhä uudelleen. (Eskola 1991, 20.)

Eläytymismenetelmässä ajatellaan, että vastaajat kykenevät havaitsemaan, erittelemään ja tulkitsemaan sosiaalisten tilanteiden informaatiota, kuten tarinoiden eläytymistilanteita. Ajatellaan myös, että ihmisen toiminta ja toiminnan logiikka ei ole eri tilanteissa täysin sattumanvaraista. Siksi eläytymismenetelmällä selvitetään toiminnan sääntörakenteita. (Uski 1988, 32 - 33). Tällä menetelmällä etsitään ihmisten arkielämän toimintoja eli pohdintaa ja erilaisten vaihtoehtojen harkintaa. Se ottaa huomioon ihmisen toiminnan aktiiviset puolet eli tietoisuuden, kielen, pohdinnan ja aktiivisen ajattelun. Menetelmä vastaa rakenteeltaan todellisen toiminnan rakennetta paremmin kuin tavanomaiset kyselylomakkeet. (Hyttinen 1987, 3 - 4, 76.)

Menetelmä avaa kiintoisia näkymiä ihmisten ajattelun logiikkaan. Ihmisten toiminta ei ole lainmukaista vaan ajattelevien yksilöiden toimintaa, johon vaikuttavat eri asioiden haluttavuus ja saavuttamisen todennäköisyys. On tutkittava sitä, mitä toiminta ihmiselle merkitsee, mitä sääntöjä ihminen ottaa huomioon ja minkä logiikan mukaan hän toimii. Eläytymismenetelmä on yksi mahdollinen tähän soveltuva menetelmä. Se ei ole kiinnostunut pelkästään todennäköisistä asioista, vaan myös siitä, minkälaiset asiat ovat vastaajien mielestä mahdollisia. (Eskola 1991, 46, 11.)

Vastaajat voivat vapaasti ilmaista käsityksensä tutkittavasta asiasta (Eskola 1998, 12). Menetelmä ei tuota niinkään faktoja vaan eräänlaisia tutkijan tieteellistä miekikuvitusta innoittavia merkkejä ja vihjeitä. Tällä menetelmällä ei niinkään löydetä yleistä vaan koetellaan ja mahdollisesti horjutetaan itsestään selvinä pidettyjä käsityksiä. (Eskola, Suoranta 1996, 89.) Hyttisen (1987, 70 - 75) mukaan eläytymismenetelmä suo vastaajille mahdollisuuden käyttää ajatteluaan ja mielikuvitustaan, jolloin suhteellisen pienessäkin aineistossa löytyy yllätyksiä ja juuri ne ovat kaikkein kiintoisimpia. Menetelmällä selvitetään erityisesti kullekin vastaajalle olennaisia piirteitä. Esimerkiksi tulevaisuuden uhkia tutkittaessa selvitetään, miten pelot esiintyvät vastaajan ajatuksissa. Tällä tavoin voidaan tuottaa ihmisille ajatuk-

sia - millaisia he voisivat olla - eikä kertoa, millaisia he ovat. (Eskola 1984, 28 - 29.) Eläytymismenetelmä ei sovellu tulevaisuuden kuvien rakentamiseen, mutta kylläkin tulevaisuutta ohjaavien valintojen ja niihin vaikuttavien tekijöiden tutkimiseen (Eskola 1991, 47).

Menetelmässä on kiintoisaa, ettei se tarjoa automaattisia ratkaisuja, vaan vie käyttäjänsä aktiiviseen teoreettiseen työhön. Menetelmällä pikemminkin kehitetään teoriaa kuin testataan hypoteeseja (Eskola 1991, 41). Eläytymismenetelmän avulla tutkija voi löytää uusia näkökulmia eikä vain todentaa epäilyjään. (Eskola 1998, 12.) Menetelmä olettaa niin vastaajan kuin tutkijankin olevan aktiivisesti harkitseva ja toimiva olento. Tutkija ei ole ulkopuolinen, objektiivinen tarkkailija, vaan subjektiivinen kokija ja näkijä. (Kihlström 1983, 57.) Tutkijan on itse tuotettava tulokset, ei mekaanisesti ajattelemalla vaan uutta etsien (Hyttinen 1987, 6). Menetelmä tarjoaa mahdollisuuksia uteliaalle tutkijalle; erilaisen mahdollisuuden aineiston keräämiselle, sen käsittelemiselle kuin myös johtopäätösten pohdinnalle (Eskola 1991, 47).

Hyttisen (1987, 43) mukaan eläytymismenetelmässä saatava tieto on koskettavampaa kuin esimerkiksi kyselemällä saadut asenteet. Aineisto on aidompaa ja kaunistelemattomampaa kuin esimerkiksi surveyn tuottama. Tutkijan omat käsitykset eivät vaikuta aineiston hankintaan samalla tavalla kuin esimerkiksi silloin, kun tutkija laatii kyselylomakkeen vastausvaihtoehtoja. Elisa Wardi (1984, 56 - 60) on vertaillut perinteistä asennemittaria ja eläytymismenetelmää ja todennut, että eläytymismenetelmän tuottamat tulokset olivat moni-ilmeisempiä, sensitiivisempiä ihmisen tietoiselle toiminnalle, mahdollistavat jossittelun, välttävät asennemittarin ehdottomuuden sekä antavat rikkaamman ja todellisemman kuvan mitattavasta asiasta.

Menetelmää kohtaan on esitetty epäilyjä sekä kirjoitettujen tarinoiden aitoudesta ja toisaalta kirjoitustilanteiden keinotekoisuudesta (Eskola, Suoranta 1991, 90). Eläytymismenetelmän epäillään tuottavan pelkästään stereotypioita (Eskola, Suoranta 1998, 111). Menetelmä tuottaa stereotyyppisiä eli yleisiä ja tyypillisiä vastauksia, mutta se tuottaa Jari Eskolan ja Juha Suorannan mukaan myös poikkeuksellisia vastauksia (Eskola, Suoranta 1996, 88). On tärkeämpää kysyä, mitä

muuta vastauksissa on kuin stereotyyppioita. Sitä paitsi stereotyyppiat ovat osa jokapäiväistä elämäämme, joten miksi ne eivät voisi kuulua myös tutkimusaineistoon? Lisäksi tyypillisistä vastauksista löytyy työvälaineitä aineiston analysointiin.

Jari Eskolan ja Juha Suorannan mukaan yleensä 15 kertomusta kustakin kehyskertomuksesta on riittävä määrä. He eivät yleistä 15 vastausta säännöksi, vaan sanovat aineiston määrän kvalitatiivisessa tutkimuksessa olevan tutkimuskohtainen. Aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät tuota enää tutkimusongelmaan uutta tietoa. (Eskola, Suoranta 1998, 62 - 63.) Tässä tutkimuksessa nostin vastaajien määrän 23:een, koska vastaukset erosivat toisistaan. Lisäksi halusin varmistaa, ettei aineiston keruuseen tarvitse palata.

Eläytymismenetelmän luonteesta johtuen ei ole olemassa tarkkoja ohjeita aineiston käsittelyyn. Ei ole laskentakaavaa tulosten analysointiin tai sääntöjä tulosten merkittävyydestä. (Eskola 1991, 20.) Eläytymismenetelmäaineistoa voidaan analysoida joko kvantifioimalla eli muuttamalla määrälliseen muotoon tai perinteisillä kvalitatiivisilla analyysitavoilla kuten tematisoinnilla ja tyypittelyllä sekä diskursiivisella tulkinnalla (Eskola 1992, 16). Tässä työssä olen käyttänyt tematisointia, tyypittelyä ja diskursiivista analyysiä.

Olen nostanut kehyskertomusten tarinoista tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Näin voi vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä kehyskertomusten erilaisissa vastauksissa. Eläytymismenetelmäaineisto esitetään yleensä teemoittain. Suositeltavaa olisi viedä analyysi pidemmälle ja rakentaa vastauksista yleisempiä tyyppejä, malleja. (Eskola 1991, 23.) Aineistosta olen poiminut keskeiset aiheet ja esittänyt aineiston erilaisten kysymyksenasettelujen kokoelmana. Eläytymismenetelmän tuottaman aineiston olen ryhmitellyt tyypeiksi eli selviksi ryhmiksi toistensa kanssa samankaltaisia tarinoita. Rakennetut tyypit voidaan koota monesta vastauksesta, jolloin niistä tulee laajoja. Tyypittely edellyttää kuitenkin aina jonkinlaista tarinajoukon jäsentämistä eli teemoittelua. (Eskola 1992, 18 - 19.)

Tutkimuksen vastaajista löytyi viisi tyyppiä, jotka löytyivät sen perusteella, lähtivätkö

he mukaan vapaaehtoistyöhön vai eivät ja kuinka he suhtautuivat vapaaehtoistyöhön. Tyyppeihin olen koonnut erillisten vastausten asioita, jotka olen tyytellyt ja tiivistänyt. Näin voi rakentaa yleisiä tyyppejä, jotka eivät ole suoraan kenenkään vastaajan vastauksista, mutta jotka kuvaavat paremmin suurempaa joukkoa. (Eskola 1991, 24.)

3.1.2 Täydennystehtävät

Eläytymistehtävien lisänä on täydennystehtäviä, koska niiden avulla saadaan yksityiskohtaista tietoa vapaaehtoistyöhön liittyvistä asenteista ja ehdoista. Lauseita on yhteensä 35 ja ne koskevat kaikki vapaaehtoistyötä (ks. liite). Täydennystehtäviä on erilaisia. Osa täydennystehtävistä on niin väljiä (ks. liite), että voi puhua avoimista kysymyksistä. Muissa täydennystehtävissä valitaan vaihtoehtoja ja täydennetään tai jatketaan lausetta.

Asenne on habituksen kaltainen pysyväisluonteinen suhtautumistapa johonkin asiaan. Sanallisia asenteita voidaan tiedustella joko avoimin tai valinnanvaihtoehtoisin kysymyksin (Jyrinki 1977, 73). Täydennystehtävät pyrkivät tuomaan esille henkilökohtaisia ehtoja vapaaehtoistyölle. Vastaajille esitetään useita samaa asiaa koskevia tehtäviä, jolloin vastauksia vertaamalla voi päätellä, kuinka johdonmukaisia vastaukset ovat. Näin voi lisätä tutkimuksen luotettavuutta, koska vastaaja saattaa valita sosiaalisesti hyväksyttävämmän vaihtoehdon (ks. esim. Phillips 1971). Täydennystehtävien asennetehtävissä oli avoimia kysymyksiä, valinnaisuutta ja täydentämistä. Valinnaistehtävät saattavat olla vastaajan mielestä epärealistisia ja siksi ärsyttäviä. Valintojen etu on, että näin tulevat esille myös heikot asenteet ja arvostukset vapaaehtoistyöstä. (Jyrinki 1977, 75.) Avoimet kysymykset ja täydennystehtävät auttavat saamaan selville vastaajan tietoisien asenteiden vapaaehtoistyöhön. Vastaajaa ei johdatella. Näin saadaan esille odottamattomia asenteita, esimerkiksi uusia vapaaehtoistyön ehtoja ja mielikuvia vapaaehtoistyöstä.

Tutkimuksessa aineistoa on hankittu useilla tavoilla, jotta asenteet saataisiin

monipuolisin menetelmin esiin. Laajin eläytymistehtävä (ks. liite) on esitetty viimeisenä, koska toivotaan, että vastaaja kuvittelee vapaaehtoistyötä irrallaan tosiasioista ja arkielämän roolistaan. Luova ajattelu voi synnyttää mielikuvan vapaaehtoistyöstä, joka irtautuu kulttuurin perinteisistä rajoista ja suuntautuu tulevaisuuteen.

Asennevääntämissä haastattelijan vaikutus on suuri, siksi lomakkeiden täyttäminen menetelmänä on suositeltava vaihtoehto (Jyrinki 1977, 77). Tässä asenteita ei etsitty negatiivinen-positiivinen -ulottuvuudella, vaan oletettiin löytyvän keskenään ristiriitaisia, tilannesidonnaisia, kulttuuriin ja elämäntilanteisiin sidottuja asenteita, jotka vielä muuttuvat. Silti vastaajat saattavat olettaa tutkijan odottavan tiettyä positiivista asennetta.

3.1.3 Diskursiivinen lukutapa

Eläytymis- ja täydennystehtäviä on luettu eräiden diskursiivisten lukutapojen periaatteiden mukaan. Työssä ei ole käytetty varsinaista diskurssianalyysiä. Lähtökohta on, että vastaajien tekstit rakentavat todellisuutta. Käyttäessään kieltä vastaaja esittää muista vastaajista eroavan käsityksen vapaaehtoistyöstä ja luo tulkinnoillaan sen todellisuuden, mitä vapaaehtoistyö on. Vastauksissa vapaaehtoistyö saa taustan ja merkityksen, jonka mukaan vastaaja siihen suhtautuu. Vapaaehtoistyön mahdolliselle tekijälle tulee luotua identiteetti ja asema, jonka mukaan vapaaehtoistyöntekijään suhtaudutaan. (Helkama, Liebkind, Myllylä 1998, 225 - 226.)

Vastausten luoma todellisuus paljastaa ehtoja, joita vastaaja asettaa vapaaehtoistyölle ja joilla ehdoilla hän tekisi vapaaehtoistyötä. Tutkija lukee tekstiä osoittaakseen vastaajan kielellisesti yhtenäisen puhutavan eli diskurssin. Tekstissä voi olla useita rinnakkaisia diskursseja ja niiden välisiä jännitteitä. Tekstit ymmärretään sosiaalisena toimintana, jolla on omat sosiaalisessa elämässä ilmenevät seuraamuksensa eli funktionsa. (Helkama ym. 1998, 226.)

Olennaista diskursiivisessa lukutavassa on, että diskurssia, tekstiä, tutkitaan sen itsensä takia eikä keinona tutkia esimerkiksi tekstin takana piileviä asenteita (Eskola, Suoranta 1999, 198). Tässä työssä olen etsinyt asenteita vapaaehtoistyöhön, mutta ei tekstin takaa vaan tekstistä, sen mukaan, kuinka vastaajat ovat ilmaisseet asenteet kirjoittamalla.

Diskursiivisessa lukutavassa kiinnostavat sosiaaliset käytännöt, ei yksilöt, ei minän olemus, eikä yksilön sisäiset prosessit. Analyysin kohde on minän rakentuminen. Mielipiteiden vaihtelu ei merkitse välttämättä epäjohdonmukaisuutta. Mielipiteet eivät ole selkeän yksiulotteisia, koska niihin vaikuttavat yksilön ominaisuudet, asenteet ja arvot. (Jokinen, Juhila, Suominen 1993, 17 - 45.)

Tapahtumatilanteen eli kontekstin moniulotteisuutta pidetään analyysiä rikastavana ominaisuutena. Pienin asia, jota voidaan nimittää kontestiksi, on sanojen yhteys lauseeseen. Yksinkertainen esimerkki on sana, jolla jo sanakirjan mukaan on monta merkitystä. (Jokinen ym. 1993, 30.) Tekstissä ei pyritä yhtenäiseen kokonaisuuteen vaan siinä on ristiriitaisia merkityksiä. Tekstin maailma saa olla pirstaleinen eikä ihanteena ole ristiriidattomuus. Diskursiivinen lukutapa ei pyri puhtaisiin aineistoihin vaan virheteot huomioidaan. Lausekontekstissa ei kurkotella todennettavissa olevan aineiston ulkopuolelle. Kielen käyttöä ei tulkita poluiksi kognitiivisiin, pään sisäisiin prosesseihin. Analyysin tavoite ei ole toimijoiden toiminnalleen tietoisesti antaman mielen hahmottaminen, ilmaisuaan odottavien valmiiden ajatusten esiinkaivaminen. Tutkija ei pohdi, mitä käyttäytymisen takaa löytyy. Keskeistä ei ole myöskään, voiko ihmisen toimintaa selittää ulkoisilla syillä. (Jokinen ym. 1993, 32 - 37.)

Diskursiivinen lukutapa (Potter, Wetherell 1987) on pikemmin väljä teoreettinen idea kuin perinteinen metodi, koska sen mukaan on mahdollisuus tehdä monenlaista tutkimusta, ja se sallii sekä kvantitatiiviset että kvalitatiiviset menetelmät. Kirjoitettuja tarinoita ei oleteta todellisuudesta kertoviksi kuvauksiksi vaan ne luetaan mahdollisina tarinoina ja aineistolta kysytään eritasoisia kysymyksiä. (Eskola 1991, 27 - 28.) Diskursiivisen lukutavan jälkeen vastauksia on teemoiteltu ja tyypitelty kuten aikaisemmin on esitelty.

3.1.4 Muut menetelmälliset valinnat

Tutkimukseni informantit eli vastaajat sain nk. lumipallotekniikan avulla. Tunsin muutaman asukkaan tutkittavilta alueilta. Heiltä sain muiden asukkaiden nimiä, joihin otin yhteyttä. Näiltä kysyin edelleen lisää nimiä. Haastateltavat valittiin keskiluokkaisuuden perusteella, josta kertoivat heidän elämäntapansa, tulotasonsa ja ammattinsa. Vastaajilta ei kysytty etukäteen heidän osallistumisestaan vapaaehtoistyöhön.

Lumipallotekniikan (Snowball Sampling) avulla kerätään tutkittavaa tietoa tai haetaan tutkimukseen informantteja. Tieto lisääntyy vierivän lumipallon kasvun tavoin. Informanttien hankinnassa tämä tarkoittaa, että kentälle pääsyn jälkeen ensimmäiseltä vastaajalta tiedustellaan seuraavaa informanttia. Menetelmää käytetään mm. tilanteissa, joissa informantteja ei löydetä muulla tavoin, esimerkiksi alakulttuurien tutkimisessa. (Eland-Goossensen, Van de Goor, Vollemans, Garretsen 1997.) Ristikivi ja Ristonmaa ovat keskiluokkaisia asuinalueita, joista puuttuu lähes kokonaan vuokra-asunnot. Keskiluokkaiset informantit olisivat löytyneet myös muulla tavoin, mutta lumipallotekniikka oli mielestäni suoraan lähestymistapaa korrektimpi menetelmä.

Tutkimukseen osallistui 23 vastaajaa, joista naisia oli 16 ja miehiä 7. Vastaajat olivat 33 - 52-vuotiaita ja heidän keski-ikänsä oli 42 vuotta. Naimisissa heistä oli 16, seitsemällä oli yhden aikuisen talous. Kahdella vastaajalla ei ollut lapsia. Siitä huolimatta tutkimukseen osallistuneilla oli keskimäärin kolme lasta. Vastaajat ovat Ristonmaan tai Ristikiven kaupunginosista. Kaupunginosat ovat siksi pieniä, etten tunnustettavuuden estämiseksi esittele vastaajien ammatteja tarkasti. Totean vain yleisesti, että vastaajissa oli opettajia, lastentarhanopettajia, tutkijoita, lääkäreitä jne. Vastaajilla oli selkeästi keskiluokkainen ammatti, keskiluokkaiseen ammattiin oikeuttava koulutus tai keskiluokkainen elämäntapa.

3.1.5 Miten tutkimus tehtiin?

Tutkin informanteja asenneväittämien ja eläytymistehtävien avulla. Asenneväittämissä jätettiin lauseisiin tyhjiä kohtia, jotka vastaajat täyttivät (ks. liite). Eläytymistehtävissä vastaajat kirjoittivat kehyskertomuksen innoittamina pienen tarinan tai vastasivat annettuihin kysymyksiin (ks. liite). Ensimmäiset viisi vastaajaa haastatettiin. Luin heille kyselylomakkeen asenneväittämät, eläytymistehtävät ja taustatietokysymykset. Haastateltavat eivät juurikaan esittäneet lisäkysymyksiä, joten postitin seuraaville tehtävät palautuskuorineen.

Eläytymismenetelmätehtävissä vastaajat kirjoittavat pienen tarinan lyhyen kehyskertomuksen antamien mielikuvien mukaan (ks. liite). Tarinoissa kirjoittaja jatkaa kehyskertomuksen tarinaa tai kuvaa, mitä on voinut tapahtua ennen kertomuksen tilannetta. Vastaajat kirjoittavat yhden tarinan. Kolmessa tehtävässä he vastaavat kehyskertomuksen jälkeen annettuihin kysymyksiin.

Teemoittelua ja tyypittelyä varten jaottelin vastaajat ensimmäiseksi taustatietojen perusteella kahteen osaan sen mukaan, tekivätkö he vapaaehtoistyötä vai eivät. Vapaaehtoistyötä tekemättömistä erotettelin ne, jotka olivat joskus tehneet. Loput vapaaehtoistyötä tekemättömät jaottelin edelleen ryhmiin sillä perusteella, kuinka he suhtautuvat vapaaehtoistyöhön. Tarkastelin, oliko vapaaehtoistyöhön suhtautuminen myönteistä, kriittistä vai kielteistä. Vastaajista muodostui viisi eri tavoin vapaaehtoistyöhön suhtautuvaa ryhmää.

Kirjoitin jokaisesta vastaajasta 1 - 2 sivun mittaiset tiivistelmät sen jälkeen kun olin kartoittanut vastaajien mielipiteitä seuraavin teema-alueittain:

A) Lähtisivätkö vastaajat vapaaehtoistyöhön, onko heillä valmiutta ja aikaa työn aloittamiselle? Tarkastelin edelleen, kuinka he vastasivat eläytymistehtävien osallistumispyyntöihin ja mitä mielikuvia pyynnöt heissä herättivät. Katsoin myös, tekisivätkö he vapaaehtoistyötä asuinalueensa hyväksi.

B) Millaisia mielikuvia vastaajilla on vapaaehtoistyöstä ja ovatko vastaajien mielikuvat vapaaehtoistyöstä myönteisiä vai kielteisiä? Mitä mielikuvia vastaajilla on vapaaehtoistyöntekijöistä, vapaaehtoistyön imagosta ja leimaako vapaaehtoistyö tekijänsä? Mielikuviin liittyi myös kysymys keskiluokan ja vapaaehtoistyön suhteesta tai löytyikö vastaajilta mielikuvia vapaaehtoistyön ja julkisen sektorin suhteesta.

C) Millä ehdoilla vastaajat lähtisivät mukaan vapaaehtoistyöhön, vaikka vain teoriassa ja mitä ehtoja he asettaisivat tehtävälle työlle, muille työntekijöille, itselleen, työn tuloksille, työn sitovuudelle, arvoille ja julkiselle sektorille?

D) Jos keskiluokan edustajat lähtisivät vapaaehtoistyöhön, niin millaiseen vapaaehtoistyöhön he lähtisivät, vaikka vain mielikuvituksissaan? Asettavatko he toiveita tehtävälle työlle, työn tuloksille, itselleen, muille työntekijöille, työn sitovuudelle tai toimintatavalle ja millaista vastiketta he haluavat tekemästään työstä? Pyrin saamaan selville, haluavatko he jotain itselleen vai yhteisölle ja pitäisikö vapaaehtoistyön tekemisestä maksaa.

Pilkoin yllämainittuja teema-alueita vielä osiin tyypittelyn helpottamiseksi. Jokaisesta viidestä eri tavoin vapaaehtoistyöhön suhtautuvasta ryhmästä tein kaavion jokaiseen teema-alueeseen, ja sivun kokoisia kaavioita tuli 35 kappaletta. Sijoitin kaavioihin kaikkien vastaajien kaikki teemoja käsittelevät vastaukset. Monien lukukertojen ja yhdistelyjen jälkeen tyyppien piirteet hahmottuivat ja kaaviot lyhenivät selkeiksi tyypeiksi.

Vastauspapereiden lukemisessa ja tyyppien hahmottelussa käytin apuna diskursiivista lukutapaa. Sen avulla muodostin lyhyistä, useimmiten yhden tai muutaman sanan mittaisista vastauksista kokonaisuuksia. Esittelen diskursiivisen lukutavan käyttöä yhden informantin vastausten avulla. Diskurssi on yhden vastaajan kirjoittama teksti; tietyt lauseet ja sanat, joilla hän on kuvannut oman puhetapansa. Käytetyt lauseet erottivat hänet omaksi tyyppikseen.

Teksti itsessään määrittelee tyypit. Tutkija uskoo vastaajan kirjoittamaan tekstiin eikä hän etsi tekstistä selityksiä tai johtopäätöksiä. Tutkijalla on oikeus kirjallisuuden perehtymisen jälkeen tyypitellä vastauksia. Diskursiivista lukutapaa voi käyttää lyhimmillään yhden sanan diskursseihin. Tässä tutkimuksessa oli paljon lyhyitä vastauksia.

Seuraavissa kappaleissa esittelen, kuinka olen käyttänyt diskursiivista lukutapaa vastausten lukemisessa ja tyypittelyssä. Kaikki vastaukset ovat yhdeltä informantilta (vastaaja L). Vastauksista näkee, kuinka vastaajan mielipiteet ovat yhdensuuntaisia ja kuinka niistä muodostuu yhtenäinen kokonaisuus. Vastaaja (L) ei ole tehnyt vapaaehtoistyötä ja kaikkiin eläytymistehtävien mukaanlähtöpyyntöihin hän vastasi kieltävästi.

Lähdetkö mukaan vapaaehtoistyöhön? Miksi? **En. En usko tällä alueella asioiden onnistuvan. Toiminta jää vain muutamien näpertelyksi** (liite 3/2.) Eläytymistehtävien mukaanlähtöpyynnöt herättivät hänessä **suurta hämmennystä** (liite 3/1.), **Kyllä on taas hyvää tarkoittavia paljon koolla** (liite 5/1.). Syyksi miksi vastaaja ei tekisi vapaaehtoistyötä asuinalueellaan, hän selittää **en pidä sitä oikeana** (liite 2/15.).

Vastaajan mielikuvat vapaaehtoistyöstä olivat kielteisiä.

Vapaaehtoistyö on mielestäni **väärää** (liite 2/1.) ja vapaaehtoistyön imago on **vääristynyt** (liite 2/7.) ja vapaaehtoistyö on tarpeetonta, koska **se vääristää työmarkkinoita** (liite 2/11.). Vapaaehtoistyön kohteeksi soveltuisi vastaajan mielestä hyvin **ei mikään** (liite 2/29.). Mielikuvissani vapaaehtoistyöntekijät ovat **hölmöjä (ajattelemattomia)** (liite 2/25.). Keskiluokka ja vapaaehtoistyö eivät sovi yhteen, koska **vapaaehtoistyö ei sovi muillekaan** (liite 2/30.). Vastaajaa ei kiinnostaisi sellainen vapaaehtoistyö, jossa **viedään työpaikkoja** (liite 2/9).

). Vapaaehtoistyö hävettää vastaajaa, koska **sillä johdetaan tavallisia ihmisiä harhaan** (liite 2/17.). Vapaaehtoistyössä vastaajaa pelottaa, että **se laajenee** (liite 2/18.). Vapaaehtoistyötä tulisi muuttaa siten, että **sillä ei teetetä asioita, jotka**

kuuluvat joko suvulle tai yhteiskunnalle (liite 2/32.).

Vastaaja tekisi sillä ehdolla vapaaehtoistyötä, että **sillä luotaisiin työpaikkoja** (liite 2/21.) ja **kaikki tulisivat mukaan** (liite 3/3.) Vapaaehtoistyöstä tulisi maksaa **palkkaa** (liite 2/35.). Vastaaja asettaa konkreettisia ehtoja vapaaehtoistyölle **kaikkien on osallistuttava samalla tavoin** (liite 3/4a), työntekijöille **vaitiolovelvollisuutta ja ammattilaisuutta** (liite 5/4c). **Vapaaehtoistyö oli vain osa projektia. Varsinainen projekti toteutettiin ammatillisesti ja asiantuntevasti** (liite 6).

Vastikkeeksi vapaaehtoistyöstä vastaaja haluaa **yhteiskunnan puuttuvan rakenteellisiin virheisiin** (liite 2/23.) ja vastaaja saa vapaaehtoistyöstä **pahan mielen** (liite 2/8.).

Vastaukset kuvaavat hyvin, kuinka vastaajan kielteinen suhtautuminen vapaaehtoistyöhön jatkuu kysymyksestä toiseen. Myönteisesti ja kielteisesti vapaaehtoistyöhön suhtautuvat rakentuivat helposti tyypeiksi. Vaikeinta oli rakentaa tyyppi, joka suhtautui myönteisesti vapaaehtoistyöhön mutta ei ollut tehnyt sitä koskaan. Oli vaikeaa tulkita, johtaako myönteinen suhtautuminen tekoihin asti, siksi tämä tyyppi sisältää kaksi suhtautumistapaa vapaaehtoistyöhön.

Diskursiivisen lukutavan ja tyypittelyn jälkeen tulokseksi vahvistui viisi toisistaan erottuvaa luokkaa:

- 1) kotona vapaaehtoistyöhön oppineet tekijät
- 2) väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat
- 3) myönteiset empiijät ja myönteiset kieltäytyjät
- 4) vapaaehtoistyön arvostelijat
- 5) vapaaehtoistyön tuomitsijat.

Ensimmäinen ryhmä tekee vapaaehtoistyötä ja suhtautuu siihen myönteisesti; toinen ryhmä ei tee vapaaehtoistyötä, mutta on tehnyt sitä aiemmin ja suhtautuu vapaaehtoistyöhön myönteisesti; kolmas ryhmä ei tee vapaaehtoistyötä eikä ole

tehnyt sitä aikaisemmin mutta suhtautuu vapaaehtoistyöhön myönteisesti; neljäs ryhmä ei tee vapaaehtoistyötä ja suhtautuu siihen kriittisesti; viides ryhmä ei tee vapaaehtoistyötä ja suhtautuu siihen kielteisesti.

4 Tuloksia

Tutkimuksen tulokseksi vastaajista muodostui viisi toisistaan erottautuvaa luokkaa: kotona vapaaehtoistyöhön oppineet tekijät, väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat, myönteiset empijät ja myönteiset kieltäytyjät, vapaaehtoistyön arvostelijat ja vapaaehtoistyön tuomitsijat. Tulokset esittelen samalla tavoin kuin miten informantit vastasivat tutkimustehtäviin. Näin tehden olen toiminut tutkimuksen ehdoilla, koska vastaukset olivat useimmiten yhden sanan mittaisia. On luonnollista, että vastauksissa on ristiriitaisuuksia, mutta ne diskursiivinen lukutapa hyväksyy.

4.1 Kotona vapaaehtoistyöhön oppineet tekijät

Kotona vapaaehtoistyöhön oppineista tekijöistä tekevät kaikki vapaaehtoistyötä ja suhtautuvat siihen myönteisesti. Heitä on kaksi miestä ja kolme naista. He ovat joko naimisissa tai eronneet ja heillä on kaksi tai kolme lasta. Kaikkien heidän vanhempmat ovat tehneet vapaaehtoistyötä. Yksi heistä sanoikin: "**Olen oppinut vapaaehtoistyöhön jo kotona**". Vapaaehtoistyön arvot ja uskomukset siirtyvät sukupolvelta toiselle pysyvästi myös tutkijoiden mukaan. (Gaskin, Smith 1997, 107).

1) Valmius vapaaehtoistyöhön

Kaikki kotona vapaaehtoistyöhön oppineet tekijät tekevät lapsistaan huolimatta tällä hetkellä vapaaehtoistyötä ja osa heistä voisi ottaa vielä lisää vapaaehtoistyötä. Heidän mielestään aikaa vapaaehtoistyölle löytyy, jos todella haluaa tehdä vapaaehtoistyötä, jos kokee vapaaehtoistyön mielekkäksi, jos vapaaehtoistyö liittyy omiin arvoihin ja jos ymmärtää voivansa antaa jotain vapaaehtoistyölle. Ryhmä tekisi vapaaehtoistyötä myös asuinalueensa hyväksi.

2) Mielikuvat vapaaehtoistyöstä

Ryhmän mielikuvat vapaaehtoistyöstä ovat kautta linjan erittäin positiiviset ja vapaaehtoistyön merkitys tulee heidän mielestään yleisesti kasvamaan.

Vapaaehtoistyöntekijät eivät tavoittele henkilökohtaista hyötyä vaan ottavat vastuuta ympäristöstään. Vapaaehtoistyöhön kotona oppineiden mukaan keskiluokkaiset ihmiset eivät sovellu vapaaehtoistyöhön, koska heidän aikansa kuluu omaisuuden hankkimiseen. Myös ajasta luopuminen on keskiluokkaisille vaikeaa. Keski- tai yläluokkainen ei jaa mitään, jollei hyödy siitä itse. Keskiluokkaiset tekevät ryhmän mielestä vähän vapaaehtoistyötä, kunnes vastoinkäymiset pakottavat heidät arvojen uudelleenarviointiin. Keskiluokkaiset voivat myös ajatella, etteivät muut tarvitse apua. Kotona vapaaehtoistyöhön oppineet tekijät ovat itsekin keskiluokkaisia, mutta he eivät koe itseään materialisteina kuten muut keskiluokkaiset. He näkevät itsensä muita jalompina ja katsovat olevansa muiden yläpuolella.

Vapaaehtoistyöhön kotona oppineiden mukaan kolmatta sektoria tarvitaan, koska julkinen sektori ei voi täyttää kaikkia odotuksia. Kolmas sektori täydentää julkisia palveluja ja löytää uusia toimintoja, joihin julkinen sektori tulee hitaasti mukaan. Ryhmä haluaa, että kolmannelle sektorille ja vapaaehtoistyölle annetaan taloudellisen tuen lisäksi nykyistä enemmän **valtaa**.

3) Vapaaehtoistyön ehdot

Kotona vapaaehtoistyöhön oppineet tekijät asettavat tiukat ehdot sille, kenen kanssa he tekevät vapaaehtoistyötä. Työntekijöillä tulee olla keskenään **samanlaiset arvot ja samanlainen ajattelutapa**. Vapaaehtoistyötä ei tehdä toisin ajattelevien, epäeettisten tai 'tiukkapipoisten' ihmisten kanssa. Työntekijät ovat oman asuinalueen mukavia, yhteistyökykyisiä ja aktiivisia ihmisiä, jotka sitoutuvat tehtäväänsä ja toimivat asian, eivät rahan vuoksi. Myös vapaaehtoistyön tulee vastata omia positiivisia arvoja. Kun ryhmä haluaa tehdä vapaaehtoistyötä kaltaistensa kanssa, tämä tarkoittanee muiden ns. jalojen keskiluokkaisten mutta ei materialististen keskiluokkaisten kanssa.

Ryhmän mukaan vapaaehtoistyön on oltava mielekästä, tärkeää ja itseä koskettavaa. He aloittavat vapaaehtoistyön, jos aikaa riittää, jos työ ei sido liikaa tai

vie kohtuuttomasti aikaa. Ryhmä haluaa, että vapaaehtoistyö sopii omaan elämäntilanteeseen ja elämäntapaan. Toisaalta, he sanovat, jos odottaa sopivaa elämäntilannetta, niin sitä ei tule.

4) Millaiseen vapaaehtoistyöhön?

Kotona vapaaehtoistyöhön oppineiden vastauksista nousee selvästi esiin, että he haluavat vapaaehtoistyöltä **yhteisöllisyyttä**. He tekisivät työtä yhteisen edun vuoksi. Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö lisäisi asuinalueen yhteishenkeä, yhteenkuuluvuutta, antoisaa yhdessäoloa ja yhteistä tekemistä osallistujien kesken. Asuinalueelle voisi syntyä "kyläyhteisö", jossa todella välitetään lasten ja nuorten toimintamahdollisuuksista. Toiminnan painopiste olisi ihmisten kohtaamisessa ja lähellä olemisessa.

Ryhmä lähtisi hyvin organisoituun ja tasa-arvoiseen työhön, joka olisi erilaista kuin palkkatyö. He odottavat työltä konkreettisia tuloksia, näkyvyyttä ja vaikutuksia asuinalueella. Työn kohteina voisivat olla myös eri tavoin syrjäytyneet. Kohteet olisivat toimijoita ja vapaaehtoistyöntekijät toimisivat taustalla. Ryhmä ottaisi nuoret mukaan tasavertaisina ja antaisi heille vastuuta. Vapaaehtoistyö lähtee vastaajien mukaan aina asukkaiden näkemyksistä, ei ulkoapäin ohjatusti.

Työntekijöiltä ryhmä odottaa kahtalaista sitoutumista. Toisaalta sitoutuminen on tärkeää ja ehdoton edellytys työn jatkuvuudelle. Mutta myös lyhyempiä työjaksoja tarvitaan. Työntekijöinä he eivät halua kovin tiivistä sitoutumista. Toisaalta he haluavat, että kaikki sitoutuisivat samalla tavalla ja ettei yksittäiselle ihmiselle ei tulisi liikaa töitä. Lopulta vapaaehtoistyö kuuluisi heidän mielestään kansalaisvelvollisuuteen.

Vapaaehtoistyöstä ryhmä saisi sisältöä elämään, mielekästä ajanviettoa, kokemuksia, hyvän mielen, uuden näkökulman johonkin asiaan, erilaista tekemistä, iloa toisten auttamisesta ja kiitosta.

4.2 Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat

Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat suhtautuvat myönteisesti vapaaehtoistyöhön. He ovat joskus tehneet vapaaehtoistyötä mutta eivät tee sitä tällä hetkellä. Ryhmässä oli kuusi naista ja kaksi miestä. Neljä heistä oli naimisissa ja neljän vanhemmat olivat tehneet vapaaehtoistyötä.

1) Valmius vapaaehtoistyöhön

Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissaolevista osa ei aloittaisi nyt vapaaehtoistyötä. Siihen ei ole aikaa eikä myöskään kiinnostusta. Toisaalta he sanovat, että aikaa löytyy, jos vapaaehtoistyötä haluaa tehdä, jos on motivaatiota, jos lapselle löytyy hoitaja, jos lapset ovat isoja tai jos ei elä itsekkäästi. Eläytymistehtävien mukaanlähtöpyyntöihin he eivät kuitenkaan vastaa kieltävästi. Osa ryhmästä lähtisi vapaaehtoistyöhön heti. Loput lähtisivät, jos pyydetään, jos muitakin lähtee, jos pääsee epäsäännöllisiin tehtäviin tai jos omat lapset käyttävät työn palveluja. Osa tekisi työtä oman asuinalueen hyväksi. Mukaanlähtöpyynnöt herättivät myönteisten mielikuvien lisäksi paineita.

2) Mielikuvat vapaaehtoistyöstä

Tämä ryhmä suhtautuu kotona vapaaehtoistyöhön oppineita kriittisemmin vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoistyöhön ei lähdetä varauksettomasti ja vapaaehtoistyössä nähdään myös negatiivisia puolia. Vapaaehtoistyö on tälle ryhmälle liian sitovaa. Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevien mielestä ihmiset ajattelevat vain rahaa ja omaa etua, eivätkä he siksi tee palkatonta vapaaehtoistyötä. Vapaaehtoistyötä ei arvosteta, koska se edustaa pehmeitä arvoja. Vastaaajien mukaan vapaaehtoistyössä leimautuu yhden asian ihmiseksi ja työtä tekevät aina samat ihmiset. Se on vähän 'mummojen' puuhaa, johon he eivät halua leimautua. Kun oma elämä on täynnä toimintaa, mukaan ei mahdu vapaaehtoistyötä. Vapaaehtoistyö on köyhien auttamista ja ryhmää pelottaa, että kohteet eli köyhät passivoituvat ja että yhteiskunta on liian holhoava.

Ryhmän mukaan keskiluokalla ei ole taloudellisia esteitä tehdä vapaaehtoistyötä. Mutta keskiluokkaisilla ei ole aikaa vapaaehtoistyöhön, koska työ ja harrastukset vievät heidän aikansa. Myös J.P. Roosin (1986, 72, 76) mukaan keskiluokalle on keskeistä ura ja ammatti. Uran lisäksi tärkeää on työn ulkopuolinen elämä, erityisesti lapset ja harrastukset.

Julkisen sektorin ja kolmannen sektorin roolista vastaajat ajattelevat, että vapaaehtoistyö täydentää virallisia palveluja ja on osa yhteiskunnan palveluja. Julkinen sektori ei tavoita kaikkea ruohonjuuritason toimintaa. Sillä ei ole taloudellisia edellytyksiä eikä kiinnostusta toimia kaikilla sektoreilla. Varoja tulisi suunnata kolmannelle sektorille. Vapaaehtoistyö on mielekästä, koska se on taloudellisesti edullista. Hyvätuloisilla järjestöillä on elitistinen hyväntekijän rooli, mutta ruohonjuuritason työ on merkityksellistä. Ryhmä toivoo, että kolmannen sektorin työtä arvostettaisiin.

3) Ehdot vapaaehtoistyölle

Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat eivät halua, että vapaaehtoistyö on sitovaa. Työ ei saa olla säännöllistä, ei viedä liikaa aikaa, eikä muodostua taakaksi. Ryhmäläiset eivät lähde mukaan lainkaan, jos heitä veloitetaan vapaaehtoistyöhön. Ryhmä tekisi vapaaehtoistyötä vain itsensä kaltaisten ja tuttujen kanssa. Puolueiden, järjestöjen, tuntemattomien tai omahyväsitien he eivät tee vapaaehtoistyötä. Työntekijöiden kesken tai heidän arvojen suhteen ei saa muodostua ristiriitoja.

Tehtävän työn tulee olla arvokasta, mielekästä ja todella kiinnostavaa. Ryhmälle on tärkeää, että työllä saadaan tuloksia, että työn kohdetta autetaan ja, että kohteen olot muuttuvat. Mutta kohde ei saa passivoitua. Ryhmä ei halua liian suuria ongelmia ratkaistavakseen, ei tunteutua perheisiin eikä tehdä fyysisesti raskasta työtä.

3) Millaiseen vapaaehtoistyöhön?

Vapaaehtoistyö olisi ryhmäläisille **hauskaa tekemistä** ja mukana olisi koko perhe. Siinä voisi paneutua itselle tärkeisiin tehtäviin omien arvojen pohjalta. Kiinnostusta lisääisi työ omien lasten hyväksi. Työstä tulisi saada mielihyvän lisäksi **myös muuta etua** joko itselle tai läheisille. Ryhmä haluaa vapaaehtoistyöstä hyötyä omaan työhön tai omille lapsille, myönteisiä kokemuksia, uusia ajatuksia, iloa, hauskaa tekemistä, henkistä mielihyvää, mahdollisuuden kasvuun tai ystäviä. Ryhmä ei pidä vapaaehtoistyön tuloksia kovin merkittäviä. Mutta jotain muita hyödyttävää pitäisi saada aikaan, mikä lisääsi asumisviihtyvyyttä ja antaisi vastavuoroista tekemistä.

Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevien mukaan vapaaehtoistyö on hädänalaisten auttamista, mutta se ei saa olla elitististä laupeudentyötä eikä armopalojen antamista. Työ ei saa olla holhoavaa vaan ihmisten omaa aktiivisuutta tulisi lisätä. Ryhmän mukaan työssä tulee hoitaa ongelman syytä, ei vain oiretta. Vastaajat eivät halua, että kohteet tottuvat valmiiseen tekemättä itse mitään. Itsekkyys on ajan henki, mutta vapaaehtoistyön tekijät eivät saa tuntoa ylemmyyttä eikä vapaaehtoistyötä tehdä ylhäältä alaspäin.

4.3 Myönteiset empiijät ja myönteiset kieltäytyjät

Myönteiset empiijät ja myönteiset kieltäytyjät eivät tee tällä hetkellä vapaaehtoistyötä, eivätkä ole tehneet sitä koskaan. Mutta he suhtautuvat vapaaehtoistyöhön myönteisesti. Nimi on kaksitahoinen, koska ryhmään kuuluvat voivat joskus tehdä vapaaehtoistyötä tai kieltäytyä vapaaehtoistyöstä myönteisestä asenteestaan huolimatta. Ryhmään kuuluu neljä naista ja yksi mies. Neljällä vastaajalla on lapsia kahdesta neljään ja neljän vanhemmat eivät ole tehneet vapaaehtoistyötä. "**Nyt ei ole aikaa**", he sanovat.

1) Valmius vapaaehtoistyöhön

Kenelläkään ryhmäläisistä ei ole vahvaa valmiutta eikä aikaa vapaaehtoistyöhön. Ajan lisäksi heillä ei ole voimavaroja tai mahdollisuutta vapaaehtoistyöhön tässä elämäntilanteessa. Muut velvollisuudet kuten työ, lapset, kotityöt ja lisäksi harrastukset vievät heidän aikansa. Vastaajien mukaan vapaaehtoistyö ei sovi heidän kiireiseen elämäntapaansa. Aiemmin mukaanlähdön on estänyt kiinnostuksen puute. Toisaalta myönteiset empijät ja myönteiset kieltäytyjät arvelevat, että aikaa vapaaehtoistyöhön saattaisi löytyä, jos todella haluaisi sitä tehdä tai jos ei eläisi itsekkäästi. Ryhmä voisi tehdä vapaaehtoistyötä myöhemmin, kun lapset ovat isoja tai jos aika muuten lisääntyisi. Periaatteessa he voisivat joskus tehdä vapaaehtoistyötä, mutta elämäntilanne, työn luonne ja motivaatio vaikuttavat osallistumiseen. Lähes kaikki vastaajat tekisivät vapaaehtoistyötä asuinalueensa tai oman yhteisönsä hyväksi.

2) Mielikuvat vapaaehtoistyöstä

Myönteisille empijoille ja myönteisille kieltäytyjille vapaaehtoistyö merkitsee yhteisöllisyyttä: se on **yhteinen** asia, josta heillä on sekä myönteisiä että kielteisiä mielikuvia. Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö yhdistää erilaisia ihmisiä, parantaa asuinalueen ilmapiiriä ja lisää yhteistä iloa. Se on vastaajille mielekästä, järkevää ja luonnollista ihmisten keskeistä kanssakäymistä ja toimintaa kaikkien hyväksi. Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö kuuluu kaikille, koska toisten auttaminen on arvokasta ja apua tarvitsevia tulee auttaa. Apua on myös saatava silloin, kun sitä tarvitsee.

Mutta toisaalta vapaaehtoistyö voi myönteisten empijoiden ja myönteisten kieltäytyjien mukaan muuttua taakaksi. Se voi olla heille vastenmielistä, koska oma reiviiri on vastaajien mielestä tärkeä. Vapaaehtoistyö on tälle ryhmälle myös etäinen asia, joka ei ole heitä koskettanut. Vapaaehtoistyön imago on matala eikä se herätä heissä odotuksia. Vapaaehtoistyöstä tulee heille mieleen 'villasukkien nyplääjät'. Ryhmän mukaan vapaaehtoistyötä ei arvosteta, koska se ei ole näkyvää.

Myönteisten empijöiden ja myönteisten kieltäytyjien mukaan yhteiskunta on vastuussa sovituista tehtävistään mutta yksilöillä, ei julkisella sektorilla, on vastuu vapaaehtoistyöstä. Ryhmän mukaan nykyinen aika on epäedullista vapaaehtoistyölle. Ryhmää ei kiinnosta sellainen vapaaehtoistyö, jossa pitäisi korvata yhteiskunnan vastuulle sovittua työtä. Asukkailla on vastuu omasta ympäristöstään ja muista ihmisistä. Ryhmä haluaisi lisätä ihmisten omaa aktiivisuutta ja vähentää julkisen sektorin holhoavaa asennetta.

3) Ehdot vapaaehtoistyölle

Myönteiset empijät ja myönteiset kieltäytyjät voisivat tehdä vapaaehtoistyötä, jos aika riittää tai jos aika lisääntyy, jos työ tulee oikeaan aikaan eikä vie paljon aikaa. Sitoutuminen ja liian vaativa työ ei tätä ryhmää kiinnosta. He määrittävät itse työn keston ja tekisivät vapaaehtoistyötä, kun oma elämäntilanne sallii. Ryhmäläiset voisivat lähteä vapaaehtoistyöhön, jos tuttu ihminen tulee pyytämään ja jos työ koskettaa omaa elämää tai liittyy omiin harrastuksiin.

Myönteisten empijöiden ja myönteisten kieltäytyjien mukaan ketään ei saa painostaa vapaaehtoistyöhön ja he haluavat itse säädellä tehtävää työtä. Ryhmä tekisi vapaaehtoistyötä lasten, vanhusten, kavereiden ja hauskojen ihmisten kanssa. He eivät tee vapaaehtoistyötä tuntemattomien, päihdeongelmaisten tai sellaisten henkilöiden kanssa, joiden kanssa ei ole mitään yhteistä.

4) Millaiseen vapaaehtoistyöhön?

Myönteiset empijät ja myönteiset kieltäytyjät lähtisivät tekemään tarpeellisia asioita hyvällä 'meiningillä'. Lisäksi vapaaehtoistyö lisäisi asuinalueen yhteishenkeä. Työhön tulisivat mukaan kaikki alueen ihmiset tai aktiiviset ihmiset, jotka ovat kiinnostuneita asiasta ja uhraavat sille aikaansa.

Ryhmän mukaan työstä tulisi maksaa jotain, ainakin isot kulut tai ruokapalkkaa, mutta ei ajankäytöstä. Jos vapaaehtoistyö vaatii paljon työtä, tulisi antaa jokin tunnustus. Ryhmä haluaa, että vapaaehtoistyö liittyisi nuoriin tai omaan ammattiin ja

sen kohteeksi tulisi yhteiseksi hyväksi koituva työ.

Vaikuttaminen tulisi ryhmän mukaan aloittaa asuinalueesta ja lähipiiristä. Työllä tulisi olla resursseja ja tietty kesto eikä se saisi muuttua kenellekään taakaksi. Myönteiset empijät ja myönteiset kieltäytyjät eivät saa vapaaehtoistyöstä juuri mitään. Tästä voisi päätellä, että vapaaehtoistyö ei toisaalta heitä kiinnosta. He eivät halua työstä mitään tai haluavat mielihyvää, iloa ja mukavaa työtä.

4.4 Vapaaehtoistyön arvostelijat

Vapaaehtoistyön arvostelijat eivät tee vapaaehtoistyötä ja suhtautuvat siihen epäilevästi. Ryhmässä on kaksi naista. He ajattelevat, että **vapaaehtoistyötä arvostetaan liikaa, että vapaaehtoistyö on yhteiskunnan tehtävä ja että vapaaehtoistyö on hyväksikäyttöä.**

1) Valmius vapaaehtoistyöhön

Vapaaehtoistyön arvostelijoilla ei ole aikaa, valmiutta, halua eikä kiinnostusta vapaaehtoistyöhön, koska se on heidän mielestään ihmisten hyväksikäyttöä. Vapaaehtoistyö ei heille mielekästä.

Toisaalta ryhmä myöntää, että aikaa vapaaehtoistyöhön löytyy, jos sitä haluaa tehdä. Ryhmä tekisi vapaaehtoistyötä korvausta vastaan. Mutta asuinalueen hyväksi he eivät sitä tee. Eläytymistehtävien mukaanlähtöpyyntöistä he eivät kieltäytyneet vaan lähtisivät vahtivuoroihin.

2) Mielikuvat vapaaehtoistyöstä

Vapaaehtoistyön arvostelijoiden mielestä vapaaehtoistyö on yhteiskunnan painostuksesta noussut liikaa esille. Vapaaehtoistyötä voi vapaassa maassa tehdä kuka haluaa. Lisäksi voi sitoutua vapaaehtoistyöhön, jos haluaa. Tosin vapaaeh-

toistyön tekeminen ei ole kenenkään velvollisuus. Toisaalta vapaaehtoistyö kuuluu kaikille, koska kansalaiset muodostavat yhteiskunnan.

Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö on työtä ilman rahallista korvausta ja yhteiskunnan hyväksikäyttöä. Vapaaehtoistyö leimaa tekijänsä, joten häntä voidaan yhä uudelleen käyttää hyväksi. Ryhmä varoittaa, että leimaantumisen vuoksi on tarkoin harkittava, kenelle vapaaehtoistyötä tekee. Vastaajien mukaan huono omatunto ajaa ihmiset vapaaehtoistyöhön, koska nämä ovat jättäneet omat lapsensa hoitamatta. Vapaaehtoistyöntekijät ovat työn puutteessa olevia naisia, eläkeläisiä tai opiskelijoita. Ryhmän mukaan he ovat pakotettuja vapaaehtoistyöhön ja heistä on joskus enemmän haittaa kuin hyötyä.

Vapaaehtoistyön arvostelijoiden mukaan vapaaehtoistyö on yhteiskunnan tehtävä. Mutta julkinen sektori ei pysty hoitamaan velvollisuuksiaan ja siksi vapaaehtoistyötä arvostetaan liikaa. Vapaaehtoistyössä yhteiskunta käyttää hyväkseen hädänalaisia ihmisiä, erityisesti työttömiä. Ryhmän kiinnostusta vapaaehtoistyöhön lisäisi se, jos yhteiskunnan hyväksikäyttö ei olisi niin näkyvää. Samalla vapaaehtoistyön arvostelijoita pelottaa, että ammattitaidottomilla teetetään sellainen sosiaalinen työ, johon muuten voitaisiin palkata ammattitaitoinen työntekijä. Ryhmän mukaan keskiluokka ja vapaaehtoistyö eivät ole toisistaan millään tavoin riippuvaisia.

2) Ehdot vapaaehtoistyölle

Jos tämä ryhmä lähtisi vapaaehtoistyöhön, tulisi siitä saada itselle hyötyä, rahallista korvausta tai muuta etua. Esimerkiksi ulkomainen työleiri kartuttaisi kielitaitoa tai henkistä pääomaa. Vapaaehtoistyötä tulisi voida tehdä työajalla tai kotona.

Jos ryhmäläiset olisivat työttömiä, he voisivat tehdä vapaaehtoistyötä katastrofitilanteessa jossain tunnetussa järjestössä, mutta eivät poliittisessa järjestössä. Työn tulisi edistää asuinalueen turvallisuutta, viihtyisyyttä ja palveluja.

3) Millaiseen vapaaehtoistyöhön?

Vapaaehtoistyön kritisoijat toivovat, että vapaaehtoistyötä tekisivät psyykkisesti vahvat ja taloudellisesti hyvin toimeentulevat asukkaat. He olisivat mukana todella vapaaehtoisesti, koska ketään, erityisesti työttömiä, ei saa käyttää hyväksi.

4.5 Vapaaehtoistyön tuomitsijat

Vapaaehtoistyön tuomitsijat eivät tee vapaaehtoistyötä ja suhtautuvat siihen torjuvasti. Heidä oli kaksi miestä ja yksi nainen. Heidän mielestään **vapaaehtoistyö ei sovi kenellekään, se on joutilaitten puuhaa ja se vie työpaikkoja. Vapaaehtoistyöstä tulee paha mieli.** Vapaaehtoistyön tuomitsijat tekisivät vapaaehtoistyötä vain palkkaa vastaan.

1) Valmius vapaaehtoistyöhön

Vapaaehtoistyön tuomitsijat eivät lähde vapaaehtoistyöhön, koska he eivät hyväksy sitä; se ei sovi kenellekään, eikä sen kohteeksi sovi mikään ja se vie työpaikkoja. Joku ryhmäläisistä saattaisi tehdä vapaaehtoistyötä palkkatyönä. Sitoutuminen vapaaehtoistyöhön ei kiinnosta ryhmää, mutta palkka lisäisi kiinnostusta.

Ryhmä ei tekisi vapaaehtoistyötä asuinalueensa hyväksi, koska alueen ihmiset ovat itsekkäitä. Eläytymistehtävien mukaanlähtöpyynnöt herättivät heissä suurta hämmästyystä, negatiivisia tunteita, ärtymystä, ahdistusta, kummastusta ja vähän kiinnostusta: **"Taas on hyvää tarkoittavia paljon koolla, ja he kuvittelevat tekevänsä hyvää"**. Ryhmällä ei ole aikaa vapaaehtoistyöhön, kun aika ei riitä edes oman elämän haasteisiin. Toisaalta ryhmä sanoo, että vapaaehtoistyöhön löytyy aikaa, jos sitä haluaa tehdä, jos ei ole töissä, ei ole perhettä, ei ole muuta tekemistä eikä sosiaalisia kontakteja.

2) Mielikuvat vapaaehtoistyöstä

Vapaaehtoistyön tuomitsijoiden mukaan vapaaehtoistyötä **ei arvosteta, koska siitä ei saa rahaa**. Se on tarpeetonta, kiusallista ja väärää. Vapaaehtoistyö vie oikeita työpaikkoja. Ryhmää pelottaa, että vapaaehtoistyö laajenee, koska sillä johdetaan ihmisiä harhaan. Vapaaehtoistyö on epäammattillista ja turhanpäiväistä näpertelyä, joka leimaa tekijänsä. Vapaaehtoistyön tulokset ovat olemattomia.

Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö sitoo liikaa ja osa tekijöistä palaa loppuun. Jos kerran kokeilee vapaaehtoistyötä, niin joutuu sitoutumaan siihen uudelleen. Vastaajien mukaan sitoutuminen vapaaehtoistyöhön on ajattelematonta. Vapaaehtoistyön tekijät ovat joutilaita ja rikkaita 'luusereita', jotka haluavat päteä ja osoittaa hyvyyttään vapaaehtoistyöllä. Vapaaehtoistyö kuuluu niille, joilla ei ole muuta tekemistä, esimerkiksi naisille.

Vapaaehtoistyön tuomitsijoiden mukaan vapaaehtoistyö kuuluu yhteiskunnalle. Julkisen sektorin on puututtava rakenteellisiin virheisiin vastikkeeksi vapaaehtoistyöstä. Kolmannella sektorilla ei saa teettää asioita, jotka kuuluvat suvulle tai julkiselle sektorille. Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö vääristää työmarkkinoita ja vie työpaikkoja. Keskiluokka ja vapaaehtoistyö eivät ryhmän mielestä sovi yhteen, koska keskiluokalla on vielä pyrkimyksiä eteenpäin elämässään.

3) Ehdot vapaaehtoistyölle

Vapaaehtoistyön tuomitsijat asettavat odotetusti runsaasti ehtoja vapaaehtoistyölle. Ensimmäiseksi vapaaehtoistyön tulee olla **ammattillista**. Ammattilaiset tekevät kunnon selvityksen vapaaehtoistyön taustatekijöistä. Vapaaehtoistyöhön liittyisi vaitiolovelvollisuus eikä se tunkeutuisi muiden perheiden elämään. Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö ei saa haitata työntekijöiden muuta elämää ja siinä tulisi olla mahdollisuus käyttää entistä enemmän aikaa oman perheen hyväksi.

Ryhmä voisi tehdä vapaaehtoistyötä, jos ei olisi perhettä, taloudellisia huolia tai palkkatyötä ja jos olisi opporikas uskovainen. Ryhmä edellyttää, että kaikki osallistuisivat ja sitoutuisivat vapaaehtoistyöhön samalla tavalla. Työntekijät olisivat älykkäitä, hyvätapaisia ja keskenään tasavertaisia. Mutta järjestöjen kanssa ei tehdä työtä eikä oikeastaan kenenkään kanssa, koska vapaaehtoistyön syiden etsiminen ei ole asukkaiden tehtävä. Vapaaehtoistyöllä ei saa viedä työpaikkoja, vaan sillä tulisi luoda niitä.

4) Millaiseen vapaaehtoistyöhön?

Vapaaehtoistyön tuomitsijat haluavat vapaaehtoistyöstä palkan lisäksi työkokemusta ja seikkailua. Vapaaehtoistyöllä ei tehdä julkiselle sektorille tai suvulle kuuluvia tehtäviä. Vapaaehtoistyö paneutuisi todellisiin ongelmiin ja toisi tuloksia. Ihmisille luotaisiin turvallinen tulevaisuus, joten siihen ei kuulu palkaton vapaaehtoistyö.

Ryhmä haluaa, että vapaaehtoistyötä voisi tehdä ilman sitoumuksia, silloin kun itselle sopii ja kun itseä huvittaa. Vapaaehtoistyön tuomitsijat eivät odota tai halua vapaaehtoistyöltä juuri mitään. Siitä saa korkeintaan pahan mielen. Ryhmä uskoo, että vapaaehtoistyöt tulevat epäonnistumaan.

5 Johtopäätökset

Tutkijat (Jakob 1993, Effinger 1990, Offe 1990, Matthies 1994, 1996, 1997) ovat esittäneet, että vapaaehtoistyöhön lähdetään yksilöllisin perustein, että vapaaehtoistyö on muuttunut yksilölliseksi ja että vapaaehtoistyön tekijä haluaa osoittaa vapaaehtoistyöllä yksilöllisyytään. Tämä tutkimus tuo kuitenkin selvästi esille, että myönteisesti vapaaehtoistyöhön suhtautuvat voivat lähteä vapaaehtoistyöhön yksilöllisin perustein mutta että he samalla etsivät vapaaehtoistyöstä yhteisöllisyyttä.

Kotona vapaaehtoistyöhön oppineet tekijät haluaisivat asuinalueestaan 'kyläyhteisön', jossa todella välitetään toisista ihmisistä. Se osoittaa, että he haluavat vapaaehtoistyöstä yhteisöllisyyttä. Mutta samalla he asettavat tiukat rajat sille, kenen kanssa he haluavat tehdä vapaaehtoistyötä. Ryhmä toimisi mielellään siis vain itsensä kaltaisten ihmisten kanssa eli sellaisten kanssa, joilla on samanlaiset arvot ja samanlainen ajattelutapa kuin heillä itsellään on. Ryhmän jäsenet haluavat kumppaneikseen yhteistyökykyisiä, sosiaalisia ja aktiivisia ihmisiä. Työn arvojen tulee myös vastata ryhmän jäsenten omia arvoja.

Ehtona vapaaehtoistyöhön ryhtymiseen tuntuu olevan, että ryhmä hakee vapaaehtoistyöstä itselleen omaa yhteisöä. Ryhmän jäsenet haluaisivat viettää yhteisössä myös vapaa-aikaansa. Näin vahvistuu heidän mielipiteensä vapaaehtoistyön yhteisöllisyydestä. Lisäksi ryhmä haluaa vapaaehtoistyön kentälle valtaa, mikä bourdieuläisittäin tulkittuna liittyy taisteluun eri kenttien asemista.

Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevien ajan vievät tällä hetkellä perhe, työ ja harrastukset. Vastauksissaan he ilmoittavat, että mikäli he palaisivat vapaaehtoistyöhön, sen pitäisi olla heistä hauskaa yhdessä tekemistä. Heidän mielestään on itsestään selvää, että mukaan lähtisi koko perhe. Näin myös väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat hakevat vapaaehtoistyöstä yhteisöllisyyttä. He tekisivät vapaaehtoistyötä vain itsensä kaltaisten ja tuttujen kanssa. Työntekijöiden

kesken tai heidän arvojen suhteen ei heidän mielestään saa muodostua ristiriitoja. Työstä tulisi saada mielihyvän lisäksi myös muuta etua joko itselle tai läheisille.

Myönteisillä empijöillä ja myönteisillä kieltäytyjillä ei ole aikaa vapaaehtoistyöhön. He arvelevat, että työ sitoisi heitä liikaa tai että se olisi liian vaativaa ja rasittavaa. Ryhmä pitää ajanpuutetta pääsyyntä osallistumattomuuteensa. Tutkimusten mukaan kuitenkin juuri kaikkein kiireisimmät ihmiset - perheelliset ja ansiotyössä käyvät tekevät muita enemmän vapaaehtoistyötä. Ihmiset, joilla olisi eniten aikaa vapaaehtoisten, kuten esimerkiksi eläkeläisillä ja työttömällä, tekevät sitä kuitenkin kaikkein vähiten. (Gaskin, Smith 1997, 108.)

Myös myönteiset empijät ja myönteiset kieltäytyjät etsivät vapaaehtoistyöstä yhteisöllisyyttä. Vapaaehtoistyö olisi heille yhteinen asia, joka yhdistäisi ihmisiä ja lisääsi asuinalueen yhteishenkeä ja loisi yhteistä iloa. Vastaajien mukaan vapaaehtoistyöhön tulisivat kaikki asuinalueen ihmiset. Eräs ryhmäläisistä kirjoitti eläytymistehtävään: "Yhdessä parannetaan yhteistä asuinalueutta jokainen tuntee osallistuvansa omien olosuhteittensa kehittämiseen ja siinä ohessa parantavansa yhteisön asioita. Ihmiset tutustuvat toisiinsa." Saman vastaajan kokemus alueella tehdystä vapaaehtoistyöstä oli niin ikään, että kun lapset ja nuoret olivat tutustuneet toisiinsa, heistä oli tullut kuin yhteisiä lapsia. Tällöin alueen asukkaat eivät enää tunteneet tekevänsä vapaaehtoistyötä vaan elivät elämäänsä ja keskustelivat keskenään. Ryhmän mukaan vapaaehtoistyö on kaikkien asia, koska se on luonnollista ihmisten keskeistä kanssakäymistä ja toimintaa kaikkien hyväksi. Tärkeää myönteisille empijöille ja myönteisille kieltäytyjille on ennen kaikkea, että työtä tehtäisiin 'hyvällä meiningillä' tuttujen kanssa. He voisivat lähteä vapaaehtoistyöhön, mikäli joku tuttu tulee pyytämään ja mikäli vapaaehtoistyön kohde on vastaajille tärkeä.

Myönteisille empijöille ja myönteisille kieltäytyjille vapaaehtoistyön kenttä on hyvin rajattu alue. Vapaaehtoistyön kenttä tulisi olla olemassa ja valmiiksi ristiriidattomaksi taisteltu. Tärkeä piirre on työn miellyttävyys ja mukavat, sosiaaliset ihmiset, joilla on

hauskaa yhdessä. Samanhenkisiä ihmisiä puoleensa vetävä seikka on yhteisöllisyys, joka houkuttelee heitä tekemään yhdessä jotain itseä kiinnostavaa.

Kaikki ryhmät, jotka suhtautuvat myönteisesti vapaaehtoistyöhön, asettavat yhteisöllisyyden vapaaehtoistyön päämääräksi. **Vapaaehtoistyön arvostelijoiden** mukaan vapaaehtoistyö on yhteiskunnan tehtävä. Heidän mielestään yhteiskunta käyttää ihmisiä hyväksi teettämällä näillä vapaaehtoistyötä. Toisaalta ryhmä vastaa, että yhteiskunta on sama kuin kansalaiset. Tarkoittavatko vapaaehtoistyön arvostelijat, etteivät he lähtisi vapaaehtoistyöhön yksin mutta että he voisivat lähteä vapaaehtoistyöhön ryhmän tai yhteisön tukemana? Jos mukaan tulisi oma perhe ja työstä saisi korvauksen tai muun edun - lähtisivätkö he silloin ryhmässä vapaaehtoistyöhön?

Vapaaehtoistyön tuomitsijat eivät hyväksy palkatonta työtä, koska se heidän mielestään vääristää työmarkkinoita, vie työpaikkoja, tuo pahan mielen eikä ole ammatillista. Ryhmä ei hyväksy vapaaehtoistyön kenttää, jolla taloudellinen pääoma ei ole keskeinen asia. He hyväksyvät vain taloudellisen pääoman ja he suuntautuvat taloudellisen pääoman hankintaan. Heidän kohdallaan voi unohtaa vapaaehtoistyön mutta palkattuina heistä saisi päämäärätietoisia ja ammattitaitoisia työntekijöitä, mahdollisesti myös vapaaehtoistyön tarpeisiin.

Jos tuloksia vertaa tutkimuksen pääkysymykseen eli siihen, millä ehdoilla keski-
luokkaiset lähtisivät mukaan vapaaehtoistyöhön, niin ehdot vaikuttavat todella vaativilta. Vapaaehtoistyön tulisi heidän mielestään muodostaa erilaisia, kiintoisia valmiita yhdessäolon kenttiä, joista mahdolliset mukaantulijat voivat valita omien arvojensa ja mieltymystensä mukaiset kentät. Vapaaehtoistyön kenttä, sen arvot ja vapaaehtoistyön imago määrittelevät mukaanlähden. Vapaaehtoistyön kenttää ei valita ongelmien suuruuden, hädän tai muun epäkohdan perusteella, vaan mukaan lähdetään ainoastaan kentän houkuttavuuden, tekemisen imagon ja mukavan yhdessäolon perusteella ja jonkun tutun kutsumana. Vapaaehtoistyön kenttä oletetaan ristiriidattomaksi. Siellä pitäisi jo vallita niiden juuri omien arvojen, jotta

vapaaehtoistyöhön ryhtyvät olisivat valmiita vapaaehtoistyön vaatimaan yhteistyöhön. Vastauksista ilmenee selvästi, ettei vapaaehtoistyöhön haluta ryhtyä toisinajattelijoiden ja erilaisia arvoja omaavien ihmisten kanssa. Niin ikään pelätään voimakkaita, ideologisia kentällä vallitsevia aatevirtauksia.

Millaista on tämä yhteisöllisyys, jota myönteisesti vapaaehtoistyöhön suhtautuvat, kenties myös vapaaehtoistyön arvostelijat, haluavat saavuttaa vapaaehtoistyöllä? He eivät hae mitä tahansa yhteisöllisyyttä, vaan yhdessäoloa samanmielisten ja itsensä kaltaisten ihmisten kanssa. Sosiaalista elämää on vaikea ajatella ilman jonkinlaista yhteisöä ja yhteenkuuluvuutta. Millainen yhteisöllisyys olisi mahdollista yksilölliseksi luonnehditussa yhteiskunnassa? Yksilöllistyminen on johtanut siihen, etteivät ihmiset halua sitoutua ryhmiin pysyvästi. Tämä ei tarkoita, että ihmiset olisivat itsekkäitä. Useimmat vain haluavat valita kuulumisensa johonkin ryhmään kulloistenkin intressiensä ja mieltymystensä mukaan. Sitoumukset myös vaihtuvat helposti. (Sulkunen 1998, 297.) Pekka Sulkunen esittää, että on syntynyt uudenlaista yhteisöllisyyttä, joka ei ole välineellistä tai tarkoitushakuista (1992), vaan että yhteiskunta koostuu samanmielisten yhteisöistä. (Kiiänmaa 1992, 17.) Samanmielisyys ei ole enää kokonaisvaltaista, vaan se on yksittäinen pyrkimys. Elämänpiiriltään ja sosiaaliselta taustaltaan erilaiset, eri-ikäiset ihmiset voivat kohdata jonkin tietyn asian yhteydessä. (Matthies 1997, 18.)

Erik Allardtin mukaan fragmentoituneessa, pirstoutuneessa yhteiskunnassa ihmiset seuraavat yhä enemmän toiminnassaan ja mielipiteen muodostuksessaan yksilöllisiä etuisuuksiaan. Sosiaaliset normit eivät ole laaja-alaisia vaan ne vaihtelevat tilanteiden mukaan ja ihmiset valitsevat niitä vapaasti. Yhteenkuuluvuutta on enää mikrotasolla. Allardt uskoo, että pirstoutuminen voidaan torjua kansalaisyhteiskunnan avulla. Kansalaisyhteiskunnalla Allardt tarkoittaa valtiosta, tuotantoelämästä ja perheestä riippumattomia sekundääriyhmiä ja sosiaalisia liikkeitä. (Kiiänmaa 1992, 14 - 15.)

Yhteisöt, joiden tärkein päämäärä on yhdessäolo, pysyvät koossa tunteisiin

vetoavuuden takia ja niiden jäsenyys koskettaa vain tiettyä yksilön roolia. Yhdellä henkilöllä voi olla useita identiteettejä riippuen siitä, missä ryhmässä hän on jäsenenä. Yhteiskunnan pirstoutuessa ihmisten ajattelu muuttuu oikulliseksi ja tilannesidonnaiseksi. (Kiiänmaa 1992, 44 - 46.) Sosiaalisesti kyvykkäillä ihmisillä on nyky-yhteiskunnassa valittavanaan paljon ja helposti vaihdettavia yhteisöjä, joihin voidaan vapaasti liittyä (Sulkunen 1998, 298 - 299). Nykyihmisen persoonallisuus jakautuu moniin eri yhteisöjen hyväksymiin malleihin. Hän voi helposti siirtyä yhteisöstä toiseen ja mikään yhteisö ei vaadi kokonaisvaltaista sitoutumista. (Sulkunen 1998, 300.) Ihmiset eivät halua hyviä asioita vain itselleen vaan he haluavat tunnustusta heille merkityksellisille ryhmille ja yhteisöille (Allardt 1996, 240).

Zygmunt Baumanin mukaan elämä on nykyisin katkelmallista, jossa ei ole sijaa pysyville sidoksille. Yhä harvemmin ihmiset tähtäävät johonkin kaukaiseen päämäärään, joka vaatii pysyviä sitoumuksia; yhä useammin elämä on kuin turistin tai kulkurin elämää, jossa käväistään erilaisissa paikoissa, yhteisöissä, ideoissa ja ideologioissa. Kaiken aikaa ihmiset pitävät toisiinsa tiettyä etäisyyttä; liian lähelle menemistä varotaan. (Julkunen 1997, 4.)

Yhteisen vastuun ja sosiaalisten siteiden kannalta katsoen modernisoitumisen keskeinen kysymys on yksilöllistyminen. Sosiologit ovat puhuneet yksilöllistymisestä ja yhteisöjen rapautumisesta jo sata vuotta. Sen on nostanut esille myös mm. Ulrich Beck (1986). (Julkunen 1991, 62). Viime vuosikymmenen aikana on yhteiskunnan kehityskeskusteluissa korostettu yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden samanaikaisuutta. Beck (1994) on esittänyt, ettei yksilöllistyminen merkitse välttämättä ihmisten atomisoitumista ja liittymättömyyttä. (Kiiänmaa 1992, 31.) Tämä tuli tutkimuksessa selkeästi esille. Vaikka tutkimukset ovat korostaneet yksilöllisyyden esiin nousua ja yhteisöllisyyden häviämistä, toi tämä tutkimus esiin, että vapaaehtoistyöhön myönteisesti suhtautuvat hakivat vapaaehtoistyöstä yhteisöllisyyttä. Vapaaehtoistyön tutkimuksissa on tähän mennessä esitetty, että mukaan lähtemisen ehdot olisivat yksilöllisiä. Tämän tutkimuksen mukaan vapaaehtoistyöhön lähtijät tai siihen myönteisesti ja jopa empien suhtautuvat

hakevat siitä kuitenkin ensisijaisesti yhteisöllisyyttä. Mutta tämä "postmoderni" yhteisöllisyys ei ole sellaista, jossa vähempiosaisista pidettäisiin huolta. Erik Alldartin (1988) mukaan elämäntyyleihin nojaavat siteet verkostoivat yhteiskuntaa, mutta avuttomista ei pidetä niissä huolta. Postmodernit yhteisöt voi valita ja ne ovat yksilöllisiä. (Julkunen 1991, 63.)

Kuinka houkuttaa yhteisöllisyshakuisia toimijoita vapaaehtoistyöhön? Vapaaehtoistyön tuomitsijat ja kenties myös vapaaehtoistyön arvostelijat voi jättää houkuttelun ulkopuolelle. Heidän kielteisiä mielikuviaan vapaaehtoistyöstä voi toki yrittää muuttaa. Heille voi esitellä vapaaehtoistyön imagon myönteisiä puolia tai vapaaehtoistyöstä heille koituvia etuja. Tosin asenteiden tai habituksen muuttaminen on vaikea tai mahdoton tehtävä. Mutta kuinka houkuttaa kolmea myönteisesti vapaaehtoistyöhön suhtautuvaa ryhmää, jotka kaikki etsivät muiden ehtojen ohessa vapaaehtoistyöstä yhteisöllisyyttä? Kenties jo toimivat vapaaehtoistyön yhteisöt voisivat esitellä yhteisöllisyyttään ja markkinoida samanhenkisten sosiaalista yhdessäoloa. Uudet mukaantulijat saisivat tuttavien kautta tiedon toiminnasta ja heidät tulisi hyväksyä yhteisön jäseniksi. Vapaaehtoistyöhön houkuttelu ei onnistu ylhäältä alaspäin.

Vastaajat esittivät runsaasti ja vaativia ehtoja, millä ehdoilla he voisivat lähteä vapaaehtoistyöhön tai edes suunnitella lähtevänsä mukaan vapaaehtoistyöhön. Tuloksiin kirjattujen ehtojen lisäksi muista vastauksista löytyi lisää viitteitä, mikä estää vastaajia lähtemästä vapaaehtoistyöhön. Esimerkiksi vallankäytön pelko estää useita vastaajia lähtemästä mukaan vapaaehtoistyöhön. Keskiluokka ei ole Bourdieun mukaan valtaa käyttävä luokka. Sillä on valtaa vain symbolisen pääoman tasolla. Se ei ole yleisen mielipiteen mukaan arvostetuinta eli taloudellista valtaa. Keskiluokkaan kuuluvat eivät ole tottuneet vallankäyttöön. Siksi luokkaan lukeutuvat pelkäävät, etteivät he voi itse määrätä omasta ajankäytöstään, jos he lähtevät vapaaehtoistyöhön.

Myös vastuun pelko estää vastaajia lähtemästä mukaan vapaaehtoistyöhön. Moni

sanoikin pelkäävänsä, että työt voivat kasaantua harvoille työntekijöille tai että työt kaatuvat omaan niskaan. Sitoutumisen pelko ja yleinen osallistumisväsymys voivat olla esteitä toimintaan mukaantulolle (Hakkarainen 1991, 139). Vapaaehtoiselta edellytetään taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten resurssien hallintaa ja lisäksi kommunikaatio- ja vuorovaikutusverkostoa (Siisiäinen 1991, 125). Nämä ehdot koettiin liian vaativina ja aikaa vievinä. Vastaajat korostivat, että työ ei saa olla liian vaativaa tai rasittavaa.

Vastaajat haluavat eri tavoin korvausta tai muuta etua vapaaehtoistyön tekemisestä. Ainut vapaaehtoistyötä tekevä ryhmä, vapaaehtoistyöhön kotona oppineet tekijät, haluavat vapaaehtoistyöstä henkistä pääomaa. Väliaikaisesti vapaaehtoistyöstä poissa olevat haluavat hyvän mielen lisäksi myös muuta etua joko itselle tai läheisille ihmisille esimerkiksi hyötyä omaan työhön. Myönteiset empijät ja myönteiset kieltäytyjät haluavat, että työstä tulisi maksaa jotain esimerkiksi ruokapalkkaa ja ainakin isot vapaaehtoistyöstä aiheutuneet kulut. Vapaaehtoistyön arvostelijat haluavat hyötyä vapaaehtoistyöstä: rahallisen korvauksen tai muun edun ja tekisivät vapaaehtoistyötä työajalla. Vapaaehtoistyön tuomitsijat tekisivät vapaaehtoistyötä vain palkkaa vastaan.

Mitä kielteisimmiksi ryhmien asenteet muuttuvat vapaaehtoistyötä kohtaan, sitä enemmän he vaativat korvausta vapaaehtoistyön tekemisestä.

Vain yksi asenneväittäjä kysyi vapaaehtoistyöstä saatavaa korvausta mutta muissa kysymyksissä vastaajat viittasivat siihen usein vapaaehtoistyöstä saatavaan korvaukseen. Tästä voisi päätellä, että korvaus on yksi keskeisiä ehtoja vapaaehtoistyölle. Jos vapaaehtoistyöstä maksettaisiin, vastaajat voisivat osallistua siihen. Jos vapaaehtoistyöstä ei makseta, annetaan syyksi osallistumattomuuteen ajanpuute. Aika vähentyi vastaajilta sitä mukaan, mitä kielteisemmäksi asenne vapaaehtoistyöhön muuttui.

Jos myönteisesti vapaaehtoistyöhön suhtautuvat innostuvat vapaaehtoistyöstä, he oletettavasti lähtevät mukaan uuteen vapaaehtoistyöhön. Uusi vapaaehtoistyö on

yhteisöllistä toimintaa, jota kaikki myönteisesti vapaaehtoistyöhön suhtautuvat vapaaehtoistyöstä hakivat. He myös ilmoittivat selvästi omat ehtonsa ja intressinsä vapaaehtoistyöhön ryhtymiseen ja itsensä toteuttamisen tarpeet, mitkä ovat uuden vapaaehtoistyön ominaisuuksia. Mutta myös muut vapaaehtoistyön muodot ovat mahdollisia, joissa tärkeimmässä roolissa on samanmielisten yhdessäolo.

LÄHTEET

Ahola Eija: Uusi keskiluokka ja alkoholi. Helsingin yliopisto, sosiologianlisensiaattitutkielma. Helsinki 1988.

Alapuro Risto: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1980-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa **Valkonen Tapani, Alapuro Risto, Alestalo Matti, Jallinoja Riitta, Sandlund Tom:** Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Juva 1985.

Alapuro Risto: Suomalainen Bourdieu ja Musta leski. Sosiologia 25 (1) 1988, 3 - 7.)

Alasuutari Pertti: Laadullinen tutkimus. Gummerus, Jyväskylä, 1994.

Alestalo Matti: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa **Valkonen Tapani, Alapuro Risto, Alestalo Matti, Jallinoja Riitta, Sandlund Tom:** Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Juva, 1985.

Alestalo Matti: Luokkarakenteen muutokset. Teoksessa **Riihinen Olavi (toim.):** Suomi 2017. Gummerus Oy, Jyväskylä 1990.

Allardt Erik: Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana. Teoksessa **Heikkinen Kalle (toim.):** Kymmenen esseitä elämäntavasta. Oy Yleisradio Ab. Esan Kirjapaino Oy, Lahti, 1986.

Allardt Erik: Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Janus vol. 4 (3) 1996, 224 - 241.

Bourdieu Pierre: A Social Critique of the Judgement of Taste. Translated By Richard Nice. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1984.

Bourdieu Pierre: Sosiologian kysymyksiä. Gummerus Oy, Jyväskylä 1985.

Bourdieu Pierre: Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. (Suom. Mika Siimes). Tekstinvalmistus Vastapaino. WSOY, Juva 1998.

Broady Donald: Sosiologi och epistemologi: on Pierre Bourdieuns författarskap och den historiska epistemologin. HLS Förlag, Stockholm 1990.

Eland-Goossensen, Van de Goor, Vollemans, Garretsen. Abstr. 1997.

Erola Jani, Räsänen Pekka: Riskirationaalisuus ja epävarmuuden elämänpolitiikka, Janus vol. 6 (2) 1998, 153 - 166.)

Eskola Jari: Eläytymismenetelmän käyttö sosiaalitutkimuksessa - tekninen opas aloittelijoille. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen työraportteja B: 33/1991. Tampere 1991.

Eskola Jari: Eläytymismenetelmän käytöstä sosiaalitutkimuksessa - esimerkkinä korkeakoulututkimus. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Työraportteja B:35. 1992

Eskola Jari: Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Väitöskirja Kuopion yliopistoon, myy TAJU. 1998.

Eskola Jari, Suoranta Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto kasvatustieteen julkaisuja C13. Lapin yliopisto 1996.

Eskola Jari, Suoranta Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino Tampere 1998, Gummerus Oy, Jyväskylä 1999.

Gaskin Katharine & Smith Justin Davis: A New Civic Europe? A study of the extent and role of volunteering. The National Centre for Volunteering. London 1997.

Gronow Jukka: Maun sosiologia. Teoksessa **Rahkonen Keijo** (toim.): Sosiologien teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus, Tampere 1996.

Hakkarainen Pirkko: Järjestöjen vapaaehtoistoiminnan nykytilanne Suomessa. Teoksessa **Matthies Aila-Leena** (toim.): Valtion varjossa. Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1991.

Heikkinen Kalle (toim.): Kymmenen esseetä elämäntavasta. Esan Kirjapaino Oy,

Lahti 1986.

Helander Voitto: Kolmas sektori. Käsitteistöstä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Gaudeamus/Gummerus Oy, Saarijärvi 1998.

Helkama Klaus, **Liebkind** Karmela, **Myllyniemi** Rauni: Johdatus sosiaalipsykologiaan. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.

Hyttinen Marita: Raportti kahdesta eläytymismenetelmäkokeilusta ja kokeilujen kirvoittamista ajatuksista. Sosiaalipsykologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1987.

Jaakkola Jouko: Yhteisöavusta vapaaehtoistyöhön. Teoksessa **Matthies** Aila-Leena (toim.): Valtion varjossa. Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1991.

Jenkins Richard: Pierre Bourdieu. Routledge, London 1992.

Jokinen Arja, **Juhila** Kirsi, **Suominen** Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1993.

Julkunen Raija: Hyvinvointivaltion ja hyvinvointipluralismin ristiriidat. Teoksessa **Matthies** Aila-Leena (toim.): Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1991.

Julkunen Raija: Hyvinvointipolitiikasta elämänpolitiikkaan. Julkaisematon luento Perheasiain neuvottelukeskuksen koulutuspäivillä Joensuussa 4.11.1997.

Jyrinki Erkki: Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Oy Gaudeamus Ab, Vaasa 1977.

Kihlström Anna: Tutkimuskohde vai tutkimussuhde? Julkaisematon sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1983.

Kiianmaa Antero: Moderni totemismi. Tutkimus työelämästä, solidaarisuudesta ja sosiaalisista verkostoista keskiluokaistuvassa Suomessa. Kehityksen Avaimet Ky, Jyväskylä 1992.

Lehtinen Riitta: Työttömät ja vapaaehtoistoiminta. Teoksessa **Matthies Aila-Leena, Kotakari Ulla, Nylund Marianne (toim.):** Välittävät verkostot. Gummerus, Jyväskylä 1996.

Lehtinen Sini-Tuulia: Vapaaehtoistoiminta - kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Omaehtoisen kehityksen julkaisuja, Sarja B, Vapaaehtoistoiminta 1/97. Kansalaisareena ry. Mainosmakasiini, Tampere 1997.

Lehtinen-Drebs Sini: Vapaaehtoistoiminta kunnan sosiaalitoimen koetinkivenä. Teoksessa **Matthies Aila-Leena (toim.):** Valtion varjossa. Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1991.

Matthies Aila-Leena (toim.): Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin toimintaan. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Valtion Painatuskeskus, Helsinki, 1991.

Matthies Aila-Leena: Julkisen avautuminen epäviralliseen - hyppy pimeään. Teoksessa **Matthies Aila-Leena (toim.):** Valtion varjossa. Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1991.

Matthies Aila-Leena: Kansalaistoiminnan resurssit. Saksalaisen tutkimuksen näkökulma. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994:8. Painatuskeskus Oy, Helsinki, 1994.

Matthies Aila-Leena, Kotakari Ulla, Nylund Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996.

Matthies Aila-Leena, Kotakari Ulla, Nylund Marianne: Yksittäisilmiöt yhteisanalyysissä. Teoksessa **Matthies Aila-Leena, Kotakari Ulla, Nylund Marianne (toim.):** Välittävät verkostot. Gummerus Oy, Jyväskylä 1996.

Matthies Aila-Leena: Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa **Matthies Aila-Leena, Kotakari Ulla, Nylund Marianne (toim.):** Välittävät verkostot. Gummerus, Jyväskylä 1996.

Matthies Aila-Leena: Kolmas sektori hyvinvointivaltioiden murroksessa. Teoksessa **Nylund Marianne (toim.):** Hyvinvointivaltio ja kolmas sektori. 1997.

Mäkelä Johanna: Pierre Bourdieu - erottautumisen teoreetikko. Teoksessa **Rahkonen Keijo** (toim.): Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus, Tampere-Paino Oy, Tampere 1996.

Mäkelä Klaus: Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa. *Sociologia* 22 (4) 1985, 247 - 260.

Noro Arto: Pyyteellisyyden pyyteetön paljastaja? *Sociologia* 4/1985, 305 - 306.

Nylund Marianne: Oma-apuryhmät - vapaaehtoisuuden ja julkisuuden välimaastossa. Kansalaisareena ry. Sarja C. Helsinki 1995.

Nylund Marianne: Oma-apuryhmät: vertaisten tukea ja toimintaa. Kansalaisareena ry. Omaehtoisen kehityksen julkaisuja. Sarja C. Helsinki 1996.

Nylund Marianne: Kansalaisareenan käsiteseminaari, 1999, julkaisematon.

Närhi Kati: Ympäristövaikuttajat ongelmaratkaisuneuvottelussa. Suomalaisen ympäristövaikuttajien verkostoituminen neljän fiktiivisen ympäristöongelman äärellä. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos pro gradu -tutkielma. Jyväskylä 1995.

Ollila Anne: Miten puhtaus ja kuri tulivat suomalaisiin koteihin. Teoksessa **Matthies Aila-Leena** (toim.): Valtion varjossa. Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1991.

Pöntinen Seppo: Koulutuksen kehityslinjoja. Teoksessa **Riihinen Olavi** (toim.): Suomi 2017. Gummerus Oy, Jyväskylä 1990.

Rahkonen Keijo (toim.): Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus, Tampere 1996.

Rahkonen Keijo: Homo academicus Pierre Bourdieu. Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa 5.2.1999, *Janus* 1/1999, 91 - 96.

Riihinen Olavi (toim.): Suomi 2017. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Riihinen Olavi (toim.): Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Sitran julkaisusarja (n:o 123). WSOY, Juva 1993.

Roos J.P.: Pelin säännöt: intellektuellit, luokat ja kieli. Teoksessa **Bourdieu Pierre**: Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino, Jyväskylä 1985.

Roos J.P.: Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa. Teoksessa **Heikkinen Kalle** (toim.): Kymmenen esseetä elämäntavasta. Esan Kirjapaino Oy, Lahti 1986.

Roos J.P.: Mitä on elämänpolitiikka? Janus 4 (3) 1996, 210 - 223.

Roos J.P.: Keskiluokka ja hyvinvointivaltio: uusi hyvinvointisopimus. Teoksessa **Riihinen Olavi** (toim.): Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. WSOY, Juva 1993.

Roos J.P.: Mitä on elämänpolitiikka. Teoksessa **Roos J.P., Hoikkala Tommi** (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Roos J.P., Hoikkala Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. 2000-luvun kirjasto. Caudeamus. Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Ruth Jan-Erik: Elämänhallinta ikääntyessä. Teoksessa **Roos J.P., Hoikkala Tommi** (toim.): Elämänpolitiikka. Caudeamus. Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Salonen-Soulié Ulla: Vaihtoehdot sosiaalipalvelujen järjestämisessä -tapaus Tanska. Teoksessa **Matthies Aila-Leena** (toim.): Valtion varjossa. Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1991.

Siisiäinen Martti: Näkökulmia sosiaalialan vapaaehtoisen organisoitumisen tutkimiseen. Teoksessa **Matthies Aila-Leena** (toim.): Valtion varjossa. Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1991.

Sulkunen Pekka: Kaaderiyhteiskunta ja uudet keskiluokat. Mietteitä ranskalaisen tutkimuksen äärellä. Tiede ja edistys 3/1984, 184 - 192.

Sulkunen Pekka: Suurten projektien loppu. Alkoholipolitiikka 56 (1991) 3, 165 - 177.

Sulkunen Pekka: Häviävät erot - Uudet keskiluokat länsieurooppalaisessa yhteiskunnassa. Sosiologia 3/1992, 203 - 218.

Sulkunen Pekka: Johdatus sosiologiaan - käsitteitä ja näkökulmia. WSOY, Juva 1998.

Vapaaehtoistoiminnan peruskurssi. Kouluttajan aineisto. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki 1987.

Uski Esa: Näkökulma suomalaisen alkoholikulttuurin tutkimiseen. Sosiologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1988.

Uusitalo Hannu: Luokkarakenne ja intressien organisoituminen. Sosiologia 3/1985.

Wardi Elisa: Kahden sosiaalipsykologisen metodin kokeellinen vertailu. Sosiaalipsykologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1984.

Wijkström Filip, Lundström Tommy: The nonprofit sector in Sweden. Johns Hopkins nonprofit series; 11. Manchester U.P. 1997.

Ylijoki Oili-Helena: Alkoholin vaikutuksen tutkiminen sosiaalipsykologisena ongelmana. Julkaisematon sosiaalipsykologian lisenssiaattitutkielma. Tampereen yliopisto, 1984.

MUUT LÄHTEET

Hellman Heikki: Tietyt asiat erottavat Sinut joukosta. Arkipäivän aapistotuudet Pierre Bourdieun ja J.P. Roosin sosiologisessa käsitevalossa. Helsingin Sanomat 25.8.1985, s. 15.

Parvikko Tuija, Keränen Marja: Palvelujen laatu on poliittinen kysymys. Arvokeskusteluja Suomessa -sarja Anna-lehdessä 25/1999, 26 - 31.

Viialainen Riitta: Aila-Leena **Matthieksen** haastattelu: "Vapaaehtoistyö ollut Suomessa pitkään valtion kahlitsemaa". Kansan Uutiset 26.6.1996, 8 - 9.

Taustatiedot

-nainen mies
- ikä.....
- sivilisaäty
- lasten lukumäärä ja iät

- perheen koko tällä hetkellä
- koulutus
- oppiarvo
- pääaine/opintoala
- isän koulutus ja ammatti

- isänsän koulutus ja ammatti

- äidin koulutus ja ammatti

- äidinäidin koulutus ja ammatti

- oma ammatti, työpaikka ja ammattinimike työssä (mahdollisimman tarkkaan)

- Onko työasemasi itsenäinen?
- Onko Sinulla alaisia työssäsi?
- puolison koulutus
- puolison ammatti, työpaikka ja ammattinimike

- Jos et ole työelämässä, oletko työtön, eläkkeellä

- Jos puolisisi ei ole työelämässä, onko hän työtön, eläkkeellä

- perheen bruttotulot/kk

1. alle 10000 mk
2. 10000 - 15000 mk
3. 15001 - 20000 mk
4. 20001 - 25000 mk
5. 25001 - 30000 mk
6. 30001 - 35000 mk
7. 35001 - 40000 mk
8. 40001 - mk

- omat bruttotulot/kk

1. alle 5000 mk
2. 5000 - 10000 mk
3. 10001 - 15000 mk
4. 15001 - 20000 mk
5. 20001 - 25000 mk
6. 25001 - mk

- asunto: omistusasunto
 vuokra-asunto
 osaomistusasunto
 asumisoikeusasunto
 työsuhdeasunto
 muu, mikä

- Teetkö tällä hetkellä vapaaehtoistyötä?

- Jos teet, niin minkälaista?

- Oletko tehnyt aikaisemmin vapaaehtoistyötä?

- Tekivätkö vanhempasi vapaaehtoistyötä?

- Jos, niin mitä?

- Kuinka usein harrastat	a) kuukaudessa	b) vuodessa
kulttuuria: näyttelyitä, konsertteja, teatteria, museoita, oopperaa
urheilua: katsoen tai tehden
luontoon liittyviä harrastuksia
viihteeseen liittyviä harrastuksia:		
elokuvia, viihdekonsertteja ym.
muita, mitä

- Kuinka kauan olet asunut asuinalueellasi?

- Kuinka kauan olet asunut nykyisessä asunnossasi?

- Oletko suunnitellut asuinalueen vaihtoa?

- Jos, niin miksi? Tai miksi et?

- Haluaisitko tehdä vapaa-ajallasi jotain asuinalueesi hyväksi?

16. Lähtisin/en lähtisi vapaaehtoistyön työleirille ulkomaille, koska
17. Vapaaehtoistyö hävettää/ei hävetä minua, koska
18. Vapaaehtoistyössä minua pelottaa/ei pelota se, että
19. Sitoutuminen vapaaehtoistyöhön
20. Vapaaehtoistyö kuuluu naisille/miehille, koska
21. Tekisin/en tekisi vapaaehtoistyötä sillä ehdolla, että
22. Elämäntapaani ei sovi/sopii vapaaehtoistyö, koska
23. Vastikkeeksi vapaaehtoistyöstä haluan/en halua
24. Syy, miksi aloitan /en aloita vapaaehtoistyön on se, että
25. Mielikuvissani vapaaehtoistyöntekijät ovat
26. Vapaaehtoistyö leimaa/ei leimaa tekijänsä, joten
27. Vapaaehtoistyötä arvostetaan/ei arvosteta, koska
28. Ihanteellista olisi sellainen vapaaehtoistyö, että
29. Vapaaehtoistyön kohteeksi soveltuisi mielestäni hyvin
30. Keskiluokka ja vapaaehtoistyö eivät sovi yhteen/sopivat yhteen,
koska
31. Vapaaehtoistyöhön ei löydy/löytyy aikaa, jos
32. Vapaaehtoistyötä tulisi muuttaa siten, että

33. Vapaaehtoistyön kohteita tulisi muuttaa

34. Vapaaehtoisiksi tarvitaan sellaisia tekijöitä, jotka

35. Vapaaehtoistyöstä tulisi maksaa

/ei tarvitse maksaa, että

Asuinalueellasi aktivoidaan asukkaita vapaaehtoistyöhön, jolla parannetaan alueesi viihtyisyyttä ja sosiaalisen yhdessäolon mahdollisuuksia. Naapurisi pyytää Sinua mukaan vapaaehtoistyöhön.

Tarvittaessa jatka vastauksia kääntöpuolelle. Numeroi vastauksesi kysymysten mukaan.

1. Mitä mielikuvia pyyntö Sinussa herätti?

2. Lähdetkö mukaan vapaaehtoistyöhön? Miksi?

3. Mitä ehtoja asetat mukaanlähdöllesi?

4. Asetatko konkreettisia ehtoja

a) vapaaehtoistyölle

b) työnteen paikalle

c) työntekijöille

d) työhön liittyville arvoille

e) itsellesi

f) muita, mitä

5. Mitä odotuksia Sinulla on vapaaehtoistyöstä?

6. Minkä roolin haluat vapaaehtoistyössä itsellesi? Miksi?

7. Missä elämäntilanteessa voisit lähteä vapaaehtoistyöhön?

8. Onko nyt sellainen elämäntilanne?

9. Mitä haluat saada vapaaehtoistyöstä itsellesi?

10. Mikä lisää kiinnostustasi vapaaehtoistyöhön?

Luet lehdestä, kuinka asuinalueesi nuoret ovat tapelleet ja yksi heistä on sairaalan teho-osastolla. Olet kuullut nuorten ongelmista myös lapsiltasi/naapurisi lapsilta. Asuinalueellasi käynnistetään kriisitoimintaa nuorten auttamiseksi vapaaehtoistyönä?

Tarvittessa jatka vastauksia kääntöpuolelle. Numeroi vastauksesi kysymysten mukaan.

1. Keiden arvelet lähtevän mukaan vapaaehtoistyöhön?

2. Millaisia ihmisiä työhön tarvitaan?

3. Miksi he lähtevät mukaan vapaaehtoistyöhön?

4. Mitä arvelet heidän tekevän?

5. Haluaisitko itse mukaan tähän vapaaehtoistyöhön? Miksi?

6. Lähdetkö mukaan? Miksi?

7. Millaisia tuloksia arvelet heidän saavan aikaan vapaaehtoistyöllä?

Asuinalueesi on päässyt EU:n kehittämissuunnitelmaan, jolla on tarkoitus ennalta ehkäistä alueesi sosiaalisia ongelmia. Työpaikallasi keskustellaan suunnitelmasta ja työkaverisi pyytää Sinua mukaan suunnitelmaan.

1. Mitä mielikuvia suunnitelma Sinussa herättää?

2. Lähdetkö mukaan tähän vapaaehtoistyöhön? Miksi?

3. Mitä ehtoja asetat mukaanlähdöllesi?

4. Mitä konkreettisia ehtoja asetat

a) vapaaehtoistyölle

b) työnteon paikalle

c) työntekijöille

d) työhön liittyville arvoille

e) itsellesi

f) muita, mitä?

5. Mitä odotuksia Sinulla on vapaaehtoistyöstä?

6. Minkä roolin haluat vapaaehtoistyössä itsellesi? Miksi?

7. Mitä haluat saada tästä vapaaehtoistyöstä itsellesi?

8. Mikä lisääisi kiinnostustasi vapaaehtoistyöhön?

Tänä vuonna, syksyllä 2005, asuinalueesi kehittämisprojekti palkitaan kaupungin tunnustuspalkinnolla. Valtakunnallisten lehtien toimittajat ja tutkijat ovat kiinnostuneita palkitun vapaaehtoistyönne menetelmistä ja tuloksista. Muistele alueesi vapaaehtoistyötä ja kirjoita siitä. Kerro myös kuinka palkittu vapaaehtoistyönne erosi tavallisesta vapaaehtoistyöstä ja mitä Sinä sait työstä itsellesi?

Tarvittaessa jatka kertomusta paperin kääntöpuolelle.